Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки та психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

КОВШАР Олена Вікторівна

РОЗВИТОК УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБОМ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійна програма Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта / Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник
_____Т. М. Дегтяренко,
доктор педагогічних наук,
професор кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
«___» _____ 2021 року

Виконавець
_____О. В. Ковшар
«___» _____ 2021 року

Суми – 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ……..3

ВСТУП……4

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ……..8

1.1. Аналіз проблеми розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку в науковій літературі…….……..8

1.2. Порушення мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку…….14

1.3. Дидактична гра як засіб навчання дітей дошкільного віку……..20

Висновки до першого розділу……25

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА КОНСТАТУВАЛЬНОМУ ЕТАПІ ДОСЛІДЖЕННЯ……28

2.1.Стан досліджуванної проблеми в практиці сучасного ЗДО…….28

2.2. Організація та методика констатувального експерименту……..36

Висновки до другого розділу……44

РОЗДІЛ 3. ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА ПРАКТИЧНОМУ ЕТАПІ…….……46

3.1. Особливості організації занять з розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями……..48

3.2. Аналіз результатів контрольного етапу дослідження……..53

Висновки до третього розділу……....59

ВИСНОВКИ……...60

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……64

ДОДАТКИ ……70

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УМ – усне мовлення.

ФФНМ – фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення.

ЗНМ – загальне недорозвинення мовлення.

МП – мовленнєві порушення.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Актуальність теми дослідження визначається процесом модернізації сучасної освіти України («Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті», «Базовий компонент дошкільної освіти», Закон України «Про дошкільну освіту»), що зумовлює подальше наукове вивчення проблеми розвитку особистості дитини дошкільного віку.

Особливе значення у формуванні особистості дошкільника має мовленнєвий розвиток, зокрема, в Державному стандарті дошкільної освіти (БКДО) в освітньому напрямі «Мовлення дитини» щодо формування мовленнєвої компетентності зазначено: здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь–яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємообумовленість[5]. Водночас спостереження за мовленнєвим розвитком старших дошкільників напередодні вступу до школи засвідчують відхилення у значної від вікових нормативних показників.

Проблема розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку як проблема лінгводидакти досліджувалася багатьма вченими (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Гавриш, А. Іваненко, Г. Ніколайчук, Л. Калмикова, О. Хорошковська та ін.) в різних напрямах. А саме: змістовий аспект навчання дітей передшкільного віку рідної мови та мовленнєвої підготовки до школи (А. Богуш, М. Вашуленко, Н. Орланова, Л. Пеньєвська, О. Усова, О. Ушакова та ін.); формування граматично правильного мовлення (А. Арушанова, К. Крутій, Н.Лопатинська, Н. Маковецька, Г. Ніколайчук, Ф. Сохін та ін.); виховання звукової культури мовлення та навчання грамоти (Г. Белякова, Д. Ельконін, Л. Журова, А. Іваненко та ін.); збагачення словника дітей (Н. Гавриш, І. Непомняща, В.Савельєва, Є.Струніна, О.Ушакова та ін.); розвиток усного зв'язного мовлення (А. Богуш,

Л. Ворошніна, Н. Гавриш, Є. Короткова, Н. Орланова, Т. Постоян та ін.); комунікативний розвиток дитини (Л. Айдарова, Л. Калмикова, А. Маркова, Т. Пироженко та ін.).

Проблему формування та розвитку мовленнєвої діяльності дітей досліджували у різних галузях наукового пізнання. Зокрема, своєрідність перебігу мовленнєвої діяльності дітей з особливими освітніми потребами досліджували Т. Візель, Г. Волкова, В. Воробйова, Ж. Глозман, Б. Гріншпун, І. Гудим, Г. Жаренкова, Н. Жукова, , В. Засенко, В. Ковшиков, А. Колупаєва, С. Конопляста, Р. Лалаєва, Р. Левіна, З. Ленів, А. Маркова, Н. Мікляєва, І. Омельченко, Н. Пахомова, О. Проскурняк, Ю. Рібцун, В. Селіверстов, Є. Соботович, І. Омельченко, І. Сухіна, В. Тарасун, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Уфімцева, Т. Ушакова, Г. Чиркіна, О. Шахнарович, В. Шевченко, М. Шеремет та ін.

Більшість наукових розвідок з проблеми розвитку усного мовлення дошкільників стосується переважно дітей шостого року життя, старшого дошкільного віку.

Аналіз сучасної практики розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засвідчив наявність низки суперечностей, що потребують розв’язання, як-от: між необхідністю збагачення, уточнення й активізацією словника дітей старшого дошкільного віку та обмеженим використанням різних видів діяльності для розвитку мовлення дітей цього віку; між значним лексичним потенціалом системи дидактичних ігор й недостатньою увагою вихователів закладів дошкільної освіти до їх використання в роботі з дітьми старшого дошкільного віку

Одже, проблема розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями є актуальною, що і зумовило вибір теми кдослідження «Розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засобом дидактичних ігор».

Зв'язок роботи з науковою темою кафедри. Дослідження виконано в межах колективної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти

Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка: «Корекційно-реабілітаційна діяльність в сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0121 U09109).

Мета дослідження – теоретично узагальнити та експериментально перевірити ефективність впливу дидактичних ігор на розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження.
2. Уточнити поняття «мовленнєві порушення», «усне мовлення дітей дошкільного віку», «розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку».
3. Визначити критерії, рівні та діагностичні методики стану сформованості усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.
4. Розробити та експериментально перевірити ефективність системи дидактичних ігор з розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Об'єкт – процес мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Предмет – розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями засобом дидактичних ігор.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають у тому, що уточнено поняття «розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку», визначені критерії і показники, виявлено та охарактеризовано рівні сформованості усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями; розроблена та експериментально перевірена система дидактичних ігор з розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в дослідженні процесу розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями; створена система мовленнєвих дидактичних ігор, спрямованих на активізацію усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями. Експериментальний матеріал може використовуватись у практиці роботи закладів дошкільної освіти. Матеріали дослідження були впроваджені в освітній процес Комунального закладу ЗДО № 241 Криворізької міської ради.

Апробація результатів дослідження здійснено на: VI Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (25 листопада 2020 р., м. Суми); VIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (19 травня 2021 р., м. Суми); VIII Міжнародній науково-практичній дистанційній конференції (2021 р., м. Мюнхен).

Публікації. Основний зміст та результати дослідження висвітлені в 2 публікаціях: Ковшар О. Розвиток мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями засобом дидактичних ігор. Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців. М*атеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених (м. Суми)*, 2021.; Ковшар О. Збагачення словника дошкільників засобом ігрових технологій. Actual trend of modern scientific research. *Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної дистанційної конференції (м. Мюнхен)*, 2021. С 541–545.

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (58) та 10 додатків на 45 сторінках. У роботі міститься 6 таблиць і 6 рисунків Основний зміст магістерської роботи викладено на 63 сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи – 113 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1.1. Аналіз проблеми розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку в науковій літературі

Загальною основою навчання і виховання дітей у закладі дошкільної освіти є рідна мова, як писав К. Ушинський «наша багата, мелодійна, співуча мова» [8, с. 102]. Різні аспекти мовленнєвого розвитку дошкільників знаходять своє відбиття в працях педагогів, психологів, лінгводидактів (А. Богуш, О. Аматьєва , Н. Гавриш, В. Коник, К. Крутій, Н. Кудикіна, Н. Луцан, О. Трифонова, І. Луценко, В. Ляпунова, І. Непомняща, Ю. Руденко, О. Соловйова, Є. Тихеєва, О. Шахнарович, М. Черкасов, О. Ушакова, В. Ядешко та ін.).

Мова – своєрідна форма пізнання людиною предметів і явищ дійсності і засіб спілкування людей один з одним, так стверджує Г. Люблінська [33, с. 276].

За Великим тлумачним словником сучасної української мови – мова – це здатність людини говорити, висловлювати свої думки. Це сукупність довільно відтворюваних загальноприйнятих у межах даного суспільства звукових знаків для об’єктивно існуючих явищ і понять, а також загальноприйнятих правил їх комбінування у процесі вираження думок [16, с. 682].

За лінгвістичним словником, мова – система фонетичних, лексичних, и граматичних засобів, що є знаряддям вираження думок, почуттів, волевиявлення и яка слугує важливим засобом спілкування людей [24, с. 396].

У лінгвістиці під мовою розуміють сукупність мовних знаків (морфеми, слова, словосполучення, речення), систему категорій (граматичного роду, числа, відмінку та ін.), систему граматичних форм і норм.

За А. Богуш, мова – сукупність мовних знаків (морфеми, слова, словосполучення, речення), система категорій (граматичного роду, числа, відмінка та ін.), система граматичних форм і норм [11, с. 49].

Згідно М. Зубкова, мова – це: 1) скарбниця духовних надбань нації, досвіду співжиття, праці і творчості багатьох поколінь; 2) своєрідний оберіг звичаїв та традицій, запорука інтелектуального зростання народу в загальноосвітньому житті [25, с. 7].

Мова є одним із інгредієнтів мовлення, притому найважливішим, так як саме вона надає йому характер специфічної діяльності людини, що відрізняється від інших видів її діяльності. Разом з тим мова, очевидно, існує в мовленні як об’єктивно суспільне явище, зазначає Ф. Березін [7, с. 16].

На думку С. Рубінштейна, мовлення – діяльність спілкування (висловлювання, діяння, повідомлення) за допомогою мови, мовлення – це мова в дії [50,с. 443]; психофізіологічний процес породження і сприйняття мовних висловлювань [20,с.6]; мовлення – певний пізнавальний або психічний процес; тоді як мова – система засобів мовленнєвої діяльності [51, с. 15]. Мовлення – історично сформована форма спілкування людей за допомогою мови, таке твердження подано в «Великому психологічному словнику» [16,с. 432].

Як зазначає А. Богуш та І. Марченко, мова – це засіб спілкування, обміну думками між людьми. Мовлення – оволодіння і застосування особистістю певної мови в процесі її спілкування з іншими людьми, в процесі мовленнєвої діяльності [10, с. 15; 92 ,с. 12].

Відродження національної культури і оволодіння рідною мовою як найціннішим скарбом нації є життєвою необхідністю і однією з найактуальніших умов існування нашої незалежної держави.

Аналіз наукових джерел доводить, що проблема мовленнєвого розвитку дітей протягом тривалого періоду цікавить багатьох психологів, філософів, педагогів вона і сьогодні є актуальною. Адже розкриття закономірностей розвитку мовлення дітей дошкільного віку дозволяє ефективно здійснювати їх розвиток.

Розвиток дитячого мовлення досліджувався такими відомими вченими, як А. Богуш, Л. Виготський, Д. Ельконін, А. Зимняя, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, А. Шахнарович, Л. Щерба та ін.

Дослідниками закладено теоретичну основу мовлення, механізм його розвитку, узагальнено процес мовлення, зміст мовленнєвої діяльності. Предметом багатьох педагогічних досліджень є мовлення, мовленнєва діяльність, спілкування (комунікація).

Для процесу мовлення є характерним темп, тривалість, тембр, ступінь гучності, артикуляційна чіткість, акцент, виразність тощо.

Як вказує Б. Ельконін, мовлення являє собою грандіозну за своєю складністю систему засобів, призначених для спілкування і вироблених людством у ході історичного розвитку. Воно складає для дитини таку ж реальну дійсність, як і всі інші предмети [57, с. 23-24].

У процесі мовлення відбиваються індивідуальні особливості мовця: психологічний стан, ставлення до співрозмовника, щирість, стиль спілкування, вияв комунікативної мети чи завдань.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови», мовлення — спілкування людей між собою за допомогою мови [16, с. 682]; за «Словником лінгвістичних термінів» – діяльність людини, що використовує мову з метою спілкування, вираження емоцій, оформлення думок, для планування своїх дій; результат мовних дій, виражених у текстах [24, с. 309]; діяльність мовця, що застосовує мову для взаємодії з іншими членами даного мовного колективу [7, с. 376].

За А.Богуш та Н. Шиліною, мовлення – це реалізація мови, використання мови у процесі говоріння (спілкування); мова функціонує в

мовленні; мовлення не може існувати без мови як свого матеріального носія [11, с. 153].

Мовлення реалізується в мовленнєвій діяльності. За Л. Виготським та О. Леонтьєвим, мовленнєва діяльність характеризується предметним мотивом, цілеспрямованістю, евристичним характером. Мовленнєва діяльність складається з кількох послідовних фаз: орієнтування, планування, реалізація плану, контроль [18, с. 70].

Навчально-мовленнєва діяльність, на думку А. Богуш – це організований, цілеспрямований процес використання мови задля передання та засвоєння суспільно-історичного досвіду, оволодіння суспільною діяльністю у сфері наукових понять, встановлення комунікацій та планування своїх дій [9, с. 73].

Різні сторони мовлення та мовленнєвої діяльності розкриті у праці Л. Виготського «Мова і мислення». Вивчаючи формування внутрішнього мовлення у дитини, Л. Виготський розкриває психологічну природу мовленнєвих функцій. Автор писав «Що воно (слово) собою являє? Мову чи мислення? Воно є мова і мислення одночасно, тому що воно є одиниця мовного мислення» [18, с. 17]. Л. Виготський дійшов висновку про залежність розвитку мислення від мови, від засобів мислення і від соціально-культурного досвіду дитини; мислення дитини розвивається в залежності від оволодіння соціальним засобами мислення, тобто в залежності від мови [18, с. 117].

Як зазначала Є. Тихеєва, особливої уваги до себе вимагає взаємовідношення мови і мислення. Мова є дійсність думки [54, с. 8].

Центральним якісним новоутворенням дітей старшого дошкільного віку є, за Л.Виготським (Л.Виготський, 2000), «виникнення регулювальної, планувальної функцій мовлення», дитина оволодіває зв’язним, контекстним мовленням, що сприяє формуванню узагальнюючої функції мовлення і забезпечує дитині вихід за межі безпосередніх ситуацій.

Проаналізуємо поняття усне мовлення. У спеціальних словниках поняття усного мовлення (УМ) тлумачиться не завжди. Як правило, усне мовлення ототожнюється із терміном «говоріння».

Так, за Великим тлумачним словником сучасної української мови УМ розглядається у двох позиціях: усний - виражений у звуковій формі словами, що вимовляються, а не пишуться; викладений словами, розказаний; мовлення - спілкування людей між собою за допомогою мови;мовленнєва діяльність[16].

Науковці розглядають ще одне поняття – говоріння. Говоріння розглядається як: а)один із видів мовленнєвої діяльності, що полягає у вираженні думки словесно, повідомленні чого-небудь; б) те саме, що мова; в) володіння усним мовленням [55]. Отже, говоріння ототожнюється з усним мовленням.

Змістом говоріння є вираження думок в усній формі. В основі говоріння лежать як навички звуковимови, так і лексичні та граматичні навички. У більшості методів навчання говоріння є однією з основних цілей навчання мови [2].

Аналізом поняття усне мовлення займаються психологи, лінгвісти, психолінгвісти, нейропсихологи та педагоги.

У психології мовлення проблема усного мовлення пов’язана в першу чергу з іменами видатних психологів світового значення – П. Блонського, Л.Виготського, О. Лурії, С. Рубінштейна та ін., які у своїх працях дану проблему розглядали, в основному, у контексті розвитку пізнавальних процесів дітей, її когнітивної сфери.

Відоме висловлювання Л. Виготського про те, що думка не втілюється у слові, а здійснюється в ньому, виділило головну тезу в теорії Л. Виготського про усне мовлення: мислення є мовленнєвим.

Необхідно звернути увагу на дослідження С. Рубінштейна, який вбачав психологічний зміст усного мовлення, перш за все, в його ситуативності (визначається ситуацією мовленнєвого спілкування); усне мовлення має ряд

емоційно-виразних засобів, які полегшують процес комунікації, що роблять більш точною та економною передачу та прийом інформації; невербальні знаки мовленнєвої діяльності – жести, міміка, паузування, голосове інтонування – також створюють ситуативність усного мовлення[50].

Лурія О. зазначав, що усне мовлення формується у процесі природного спілкування дитини з дорослим, яке раніше було «симпрактичним» (включеним у «контекст» практичної діяльності дитини) і лише потім стає особливою, самостійною формою усного мовленнєвого спілкування: «…в ній завжди зберігаються елементи зв'язку з практичною ситуацією, жестом і мімікою» [32, с. 271].

Отже, **усне мовлення** у психологічному контексті можна визначити як засіб (форму) вираження думки, яке визначається ситуацією мовленнєвого спілкування.

Мовленнєва діяльність – один із видів практичної та теоретичної діяльності людей. З однієї сторони, це психофізична діяльність; вона вивчається як мовленнєво-мисленнєвий акт, як взаємовідносини між тим, хто говорить і тим, хто слухає. Отже, з лінгвістичної точки зору можна дати наступне визначення **усного мовлення**: це система сполучень мовних елементів у тексті (висловлювання=говоріння).

У сучасній логопедії усне мовлення, точніше його сформованість, розглядається як основа мовленнєвої готовності – одна із необхідних умов – дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі (А. Богуш, М.Вашуленко, В.Гербова, Ю.Гільбух, Н.Гуткіна, Л.Дейниченко, З. Ленів, І.Марченко, Н.Пахомова, М.Шеремет та ін.). Дані вчені під сформованістю УМ розуміють готовність до використання одиниць мови й усвідомлення її знакової системи, що забезпечує спеціальні вміння з читання та письма.

У зв'язку з цим діагностика рівня розвитку усного мовлення дитини у дошкільному віці, як правило, проводиться через дослідження кожного компоненту мовленнєвої системи (фонетико-фонематичних процесів, лексико-граматичної будови, зв'язного мовлення з його просодичним

оформленням (О.Гвоздєв, Є.Соботович, В.Тіщенко, В.Тарасун, С.Конопляста, В.Галущенко) – стан сформованості експресивного мовлення; стан сформованості імпресивного мовлення (обсяг і якість пасивного словника, розуміння інструкцій, виражених фразою) та дослідження психоемоційних станів, що здійснює значний вплив на формування мовленнєво-комунікативної компетенції дітей дошкільного віку (О.Гопіченко, В.Кондратенко, З.Ленів, М.Шеремет та ін..).

Отож, педагогічний (логопедичний) підхід традиційно пояснює **усне мовлення** як процес фонетико-фонематичних та лексико-граматичних операцій мовленнєвої діяльності; досліджує особливості фонетичних та фонематичних операцій, стан лексичної сфери, здатність до словотворення та словозміни; здатність розуміти мовлення, яке звучить.

Приєднуємось до думки І. Брушневської, щодо тлумачення поняття усного мовлення як багаторівневого, складно-організованого процесу, форми мовленнєвої діяльності, яка включає розуміння мовлення, яке звучить (імпресивне мовлення), та здійснення мовленнєвих висловлюваньу звуковій формі (говоріння; експресивне мовлення) [15].

Отже, в основу теорії усного мовлення ми вкладаємо міждисциплінарний взаємозв’язок, що, на наш погляд, дозволить здійснити якісний аналіз проблеми корекції порушень усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку.

1.2. Порушення мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку

Одним із показників життєвої компетентності дитини дошкільного віку є її мовленнєва активність у різних сферах життєдіяльності, пов’язана з умінням встановлювати мовленнєву взаємодію з оточуючими людьми, використовувати комунікацію для задоволення власних потреб, грамотно будувати і висловлювати свої думки.

На сучасному етапі розвитку освіти простежується тенденція до збільшення кількості дітей дошкільного віку, що мають ті чи інші порушення мовленнєвого розвитку. Недоліки мовленнєвого розвитку дитини гальмують пізнання навколишнього світу, оволодіння знаннями, обмежують її спілкування з однолітками і дорослими, висловлення власних думок, негативно впливають на формування її емоційно-інтелектуальної сфери і особистості в цілому.

Сьогодні ця актуальна проблема вимагає подальшого поглибленого вивчення, оскільки недоліки мовлення суттєво деформують мовну особистість дитини, ускладнюють її взаємовідносини з оточуючими, негативно впливають на її характер, породжують невпевненість дошкільника у власних силах.

Одним із найпоширеніших порушень психофізичного розвитку серед дітей дошкільного віку є загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ).

Вперше термін «загальний недорозвиток мовлення» введений у науковий обіг в 50-х-60-х роках XX століття Р. Левіною і співробітниками НДІ дефектології АПН СРСР Н. Нікашиною, Г. Каше, Л. Спіровою, Г.Жарєнковою та ін.

Р. Левіною вперше було аргументовано розгляд взаємопов’язаних порушень у формуванні фонетичного, лексичного і граматичного компонентів мовлення у дітей з первинним недорозвитком мовлення. Окремо було виділено поняття загального недорозвитку мовлення і розроблено вчення про закономірності його прояву.

Р. Левіна зазначала, що «Загальний недорозвиток мовлення у дітей з нормальним слухом та первинно збереженим інтелектом означає таку форму мовленнєвої аномалії, при якій спостерігаються порушення формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що належать як до звукової, так і смислової складових мовлення» [31, с. 67].

Виокремлення наявності зв’язку між порушеннями мовлення та іншими сторонами психічної діяльності дитини стало поштовхом для пошуку

шляхів прямого чи опосередкованого впливу на психічні процеси, що гальмують мовленнєву діяльність.

В 1968 році Р. Левіною була запропонована педагогічна класифікація порушень мовлення, у якій систематизувались порушення формування мовних засобів і виділялися: а) несформованість звукового аспекту мовлення (фонетико-фонематичне недорозвинення); б) несформованість усіх мовних засобів (загальне недорозвинення мовлення).

Дещо пізніше була презентована психолого-педагогічна класифікація порушень мовленнєвого розвитку, у якій виділялися порушення засобів спілкування та порушення у застосуванні засобів спілкування. До першої групи було віднесено фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення та загальний недорозвиток мовлення, до другої – заїкання.

При розробці класифікації порушень мовленнєвого розвитку важливими виявились принципи аналізу структури дефекту, запропоновані Л. Виготським: виділення первинного дефекту; визначення характеру вторинних відхилень; вивчення походження симптомів, що спостерігаються; класифікація симптомів з урахуванням провідних факторів (часу виникнення первинного дефекту, ступеня його вираженості, умов виховання і сукупності соціальних факторів, в яких відбувається розвиток дитини).

Науковець Б. Гріншпун у 1989 році запропонував свій варіант класифікації порушень мовлення, в якій усі розлади поділялися на:

а) порушення фонаційного оформлення висловлювання (дистонія, брадилалія, тахілалія, заїкання, дислалія, ринолалія, дизартрія);

б) порушення структурно-семантичного оформлення висловлювання (афазії, алалії);

в) порушення писемного мовлення (дислексія, дисграфія) [53, с. 83].

Дослідник М. Морлі розрізняє:

а) порушення мови (афазія, алексія, аграфія, затримка розвитку мовлення внаслідок розумової відсталості й порушень слуху);

б) порушення артикуляції (анартрія, артикуляційна апраксія, дислалія, дефекти артикуляції, зумовлені порушеннями слуху й аномаліями будови зубо-щелепного апарату);

в) порушення реалізації висловлювання (заїкання, прискорене, із спотиканням мовлення);

г) порушення голосу (афонія) [44, с. 34].

Проаналізуємо визначення загального недорозвитку мовлення та фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення.

Щодо визначення загального недорозвитку мовлення, Ю. Рібцун запропоноване до вживання сучасне трактування терміну загальний недорозвиток мовлення(ЗНМ) з позицій психолінгвістики: «Загальний недорозвиток мовлення – це складне мовленнєве порушення, що проявляється у недостатній чи повній несформованості всіх складових мовленнєвої діяльності (фонетико-фонематичної, лексичної, граматичної) на імпресивному та/чи експресивному рівні, а також тих функцій та операцій, які забезпечують засвоєння мови (зокрема, мисленнєвих функцій і операцій, функцій сприймання, уваги, пам’яті та контролю різних модальностей), внаслідок дії шкідливих екзогенних і/чи ендогенних факторів на різних етапах розвитку (пренатальному, натальному, постнатальному)» [40, с. 3].

Недорозвиток мовлення має різне походження і різну структуру аномальних відхилень. До загального недорозвитку мовлення призводять різні несприятливі впливи як у пренатальному розвитку (інфекції під час вагітності, токсикози, несумісність крові за резус-фактором, або груповою належністю крові, захворювання ЦНС, вживання матір’ю алкоголю, нікотину, наркотичних засобів), так і в натальному (родова травма, асфіксія, мозкові крововиливи, гематоми), також сюди належать травми голови дитини у ранньому віці. На ці та інші причини вказують у своїх дослідженнях Л. Рожкова, О. Романенко [48, с. 32; 49, с. 37].

У дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається різний рівень сформованості психічних функцій у цілому. Недорозвиток першої

сигнальної системи – мовлення – призводить до порушення другої сигнальної системи – психічних процесів: мислення, пам'яті, уваги, сприймання та уявлень. Аналіз літературних джерел і практики виховання та навчання дошкільників зі складними мовленнєвими розладами (Г. Богомазов, Г.Волкова, В. Глухов, О. Мастюкова, Ю. Рібцун, Є. Соботович та ін.) свідчить про порушення у дітей із загальним недорозвитком мовлення зорового і фонематичного сприймання, слухової та зорової уваги, вербальної пам'яті, словесно-логічного й абстрактного мислення, емоційно- вольової сфери, що в цілому негативно впливає на їхній загальний та мовленнєвий розвиток [42, с. 72; 70, с. 63; 79, с. 51; 146, с. 119; 174, с. 76; 189, с. 102].

Зв'язок між мовленнєвими порушеннями й іншими сторонами психічного розвитку зумовлює специфічні особливості мислення. Діти відстають у розвитку словесно-логічного мислення. Без спеціального навчання дошкільники із загальним недорозвитком мовлення з труднощами опановують навичками аналізу і синтезу, порівнянням і узагальненням.

Як вказує дослідник А.Голуб, у більшості дітей цієї категорії переважає наочно-дійове мислення, яке потребує постійних дій із предметами. Зокрема, спостерігається досить низький рівень розвитку основних властивостей уваги: недостатня стійкість, дифузність, обмеженість можливостей розподілу уваги. Смислова, логічна пам'ять у дітей відносно збережена, але відзначається зниження вербальної пам'яті, продуктивності запам'ятовування. Їм важко запам'ятовувати складні, багатоступеневі інструкції. Вони не можуть відтворити завдання у певній послідовності, забувають, «гублять» елементи завдань. У деяких випадках це призводить до обмеження можливостей розвитку пізнавальної діяльності [20].

Таким чином, у дітей із загальним недорозвитком мовлення спостерігається складне поєднання порушень мовлення та пізнавальної діяльності. Взаємообумовленість порушень основних психологічних функцій та порушень мовлення обумовлює завдання корекції мовленнєвого розвитку

дошкільників, обгрунтування засобів та прийомів розвитку усного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення.

За психолого-педагогічною класифікацією мовленнєвих вад до порушень засобів спілкування, крім загального недорозвитку мовлення, відносять також фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення – порушення процесів формування звуковимовної системи рідної мови у дітей із різними мовленнєвими розладами внаслідок дефектів сприймання та вимови фонем.

Фонетико-фонематичний недорозвиток мовлення має кілька ступенів вираження, а саме: а) легкий, при якому спостерігається недостатнє розрізнення фонем, труднощі у звуковому та складовому аналізі, особливо у виділенні окремих звуків, які порушені у вимові; б) середній, який характеризується недостатньою диференціацією значної кількості звуків із кількох фонетичних груп, навіть при їх правильній вимові; в)тяжкий,коли навички звукового та складового аналізу формуються зі значними труднощами і важко диференціюються відношення між звуковими елементами (Г.Каше, В.Коноваленко, С. Коноваленко, Т.Філічева, Г.Чіркіна та ін.).

Діти з ФФНМ – це діти з нормальним фізичним слухом і інтелектом, у яких порушені вимовна сторона мовлення і особливо – фонематичний слух. Фонематичний слух і фонематичне сприймання – це тонкий систематичний слух, що дає змогу розрізняти і впізнавати фонеми рідної мови.

Фонематичний слух є частиною фізіологічного слуху, спрямований на співвіднесення і зіставлення звуків, які дитина чує, з їх еталонами, що зберігаються в пам’яті людини.

Фонематичне сприймання – це здатність розрізняти фонеми і визначати звуковий склад слова.

Правильний розвиток фонематичного слуху і фонематичного сприймання покладено в основу безпомилкового засвоєння письма і читання в процесі шкільного навчання. Без достатньої сформованості фонематичного

сприйняття неможливо становлення його о вищого ступеня – звукового аналізу.

Фонетико-фонематичний недорозвиток мови означає нездатність для дитини визначення на слух правильних звуків. У дитини з ФФНМ така проблема проявляється в тому, що звуки вимовляються неправильно, виникає дефект оглушення або одзвінчення, замінюються – тверді на м'які, пропускаються або переставляються в словах. При цьому дитина не помічає допущених помилок, так як просто «не чує» різниці. Кількість порушених звуків у дитини з ФФН може бути досить значною – до 16-20[13].

Поряд з порушеною звуковимовою у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення (ФФНМ)спостерігаються помилки в складовій структурі слова. Отже, порушення мовлення у дітей старшого дошкільного віку, як загальний недорозвиток мовлення, так і фонетико-фонематичний впливають на розвиток мовлення дитини. Засобом коррекції та розвитку мовленнєвої діяльності дошкільників визначаємо дидактичну гру.

1.3. Дидактична гра як засіб навчання дітей дошкільного віку

Сьогодні практично всі сфери життєдіяльності дитини дошкільного віку неможливо уявити без гри, в тому числі і без мовленнєвих ігор. О.Запорожець зазначає, що навчання дошкільників потрібно здійснювати «специфічними формами і методами освітньо–виховної роботи з широким використанням дидактичних ігор, наочно-предметних занять, різних форм практичної й образотворчої діяльності дітей» [27].

Формування повноцінної мовленнєвої діяльності дітей із мовленнєвими порушеннями за допомогою дидактичних ігор є актуальною проблемою. Порушення мовлення впливають на діяльність та поведінку дитини, негативно позначаються на формуванні всього психічного життя;

ускладнюють спілкування з оточуючими, заважають правильному формуванню пізнавальних процесів, впливають на емоційно-вольову сферу. Мовленнєві порушення спричиняють низку вторинних відхилень. Як наслідок, у дітей із порушеннями мовленнєвого розвитку проявляється порушення комунікативних здібностей, відсутність мотивації до спілкування, невміння орієнтуватися у комунікативній ситуації, розлади поведінки, труднощі у контактах, підвищена емоційна стомлюваність. Це вимагає цілеспрямованого процесу навчання засобів спілкування і уміння їх застосовувати на практиці [34, с.82].

Отже, для дітей-дошкільників, що мають тяжкі порушення мовлення, гра виступає необхідною умовою всебічного розвитку особистості та інтелекту.

Гра є універсальною формою діяльності, всередині якої відбуваються основні прогресивні зміни в психіці та особистості дитини-дошкільника, гра визначає його відношення з оточуючими людьми, готує до переходу на наступний віковий етап, до нових видів діяльності [37, с. 87].

Розглянемо специфіку організації дидактичних ігор. Дидактична гра є одночасно видом ігрової діяльності і формою організації взаємодії дорослого з дитиною, що зумовлює її своєрідність. Дидактичні ігри створюють дорослі з навчальною метою, організовуючи навчання на основі ігрового і дидактичного завдання. У дидактичній грі дитина не лише отримує, а й узагальнює та закріплює знання, розвиває пізнавальні здібності, засвоює раціональні засоби і способи розумової діяльності.

Як зазначала Т.Поніманська, дидактична гра – система впливів, спрямована на формування у дитини потреби у знаннях, активного інтересу до того, що може стати їх новим джерелом, удосконалення пізнавальних умінь і навичок [37].

Будь-яка дидактична гра має навчальну мету. Тому основним її компонентом є дидактичне завдання, сховане від дитини в ігровому завданні. Дошкільник, таким чиномне просто грається, а бере участь у процесі

стихійного навчання. Своєрідність дидактичної гри полягає в раціональному поєднанні дидактичних та ігрових завдань. Переважання навчального завдання перетворює гру на вправу. Навчання у формі дидактичної гри засноване на прагненні дитини входити в уявну ситуацію, діяти за її законами, тобто воно відповідає віковим особливостям дошкільника. Старші дошкільники починають усвідомлювати пізнавальне завдання ігор, надаючи їм певного змісту.

Неодмінною умовою розв'язання дидактичного завдання є дотримання правил. Дидактична гра відбувається за умови, що правила є і внутрішнім результатом дитячої діяльності, а не лише зовнішньою вимогою дорослого. На відміну від сюжетно-рольової гри, у якій правила можуть не бути усвідомленими, у дидактичній – вони завжди усвідомлені.

Дотримання правил у дидактичній грі забезпечує колективна організація діяльності, за якої гравці узгоджують свої дії і контролюють виконання правил однолітками; передавання старшими дітьми свого ігрового досвіду молодшим.

Правила спрямовують гру, об'єднують дидактичне та ігрове завдання, визначають послідовність ігрових дій, підвищують цікавість гри, дають змогу вихователю непрямо керувати нею, регулюючи взаємини дітей, формують міжособистісні стосунки. Без них дидактична гра розвивалася б стихійно, а дидактичне завдання неможливо було б вирішити.

Діти підпорядковуються правилам, які складаються з одного-двох загальних для всіх елементів. Старші дошкільники виконують більш узагальнені і складніші правила, самостійно придумують нові. Завдяки цьому в ігрових діях реалізовується ігрове і дидактичне завдання [33].

Засобом розв'язання дидактичного завдання є дидактичний матеріал; результатом дидактичної гри – розв'язання ігрового і дидактичного завдання. Розв'язання обох завдань є показником ефективності гри.

У системі навчання і виховання дошкільників активно використовуються дидактичні (навчальні) ігри, які розвивають

спостережливість, уяву, пам'ять, мислення, мовлення, сенсорні орієнтації дітей у розмірах, формах, кольорах, максимально задіюють інтелектуальний потенціал у пізнанні світу і себе.

Використовують дидактичні ігри у навчанні та вихованні дітей усіх вікових груп за необхідності актуалізувати їхній досвід, повторити, уточнити, закріпити набуті знання і уявлення. Як ігровий метод навчання дидактична гра постає у двох видах:

1) власне дидактична гра;

2) гра-заняття (гра-вправа).

У дидактичній грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього вихователь одночасно навчає дітей і бере участь у їхній грі, а діти граючись навчаються. Здатність дидактичної гри навчати і розвивати дитину через ігровий задум, дії і правила О. Усова визначає як автодидактизм.

Основним стимулом, мотивом виконання дидактичного завдання є не пряма вказівка вихователя чи бажання дітей чогось навчитися, а природне прагнення до гри, бажання досягти ігрової мети, виграти. Саме це спонукає дошкільників до розумової активності, якої вимагають умови і правила гри (краще сприймати об'єкти і явища навколишнього світу, уважніше вслуховуватися, швидше орієнтуватися на потрібну властивість, підбирати і групувати предмети та ін.). Так у старшому дошкільному віці на основі ігрових інтересів виникають і розвиваються інтелектуальні [26].

Дидактична гра як самостійна ігрова діяльність можлива лише за доступності дидактичних завдань для сприйняття дітьми, наявності у них інтересу до гри, засвоєння ними правил та ігрових дій, які, у свою чергу, залежать від рівня ігрового досвіду. Такими є передумови використання дошкільниками набутих знань про предмети і явища навколишнього світу.

Ігри з дидактичними іграшками, природним матеріалом, картинками сприяють естетичному розвитку, оскільки, навчившись розрізняти кольори і форми, дитина починає помічати, оцінювати їх. Цікава дидактична гра

викликає позитивні емоції, поліпшує самопочуття. В ній зміцнюються м'язи рук, що сприяє підготовці дітей до письма, образотворчої діяльності тощо.

Особливості дидактичних ігор та їх впливу на розвиток дитини свого часу досліджували Є. Тихеєва (ігри з дидактичною лялькою, іншими іграшками, з предметами побуту, природним матеріалом, ігри для мовленнєвого розвитку), Ф. Блехер (ігри для математичного розвитку), Л. Венгер (дидактичні ігри і вправи для сенсорного розвитку), А. Бондаренко (роль словесних дидактичних ігор у розвитку самостійності й активності мислення дитини) [54].

Отже, як і всі інші види ігор, дидактичні ігри стимулюють загальний особистісний розвиток дошкільників. Поєднання в них готового навчального змісту з ігровим задумом і діями вимагає від педагога майстерного педагогічного керівництва ними.

Важливо відмітити, що з розвитку мовлення можливо запланувати такі ігри, де мовна активність дітей займає основне місце. У дидактичній грі як формі навчання взаємодіють навчальна (пізнавальна) та ігрова (цікава) сторони. Відповідно до цього одночасно в процесі навчання дошкільники і граються, а граючись навчаються. На здатність дидактичної гри навчати і розвивати дитину через ігровий задум вказувала О. Усова.

Дидактичні ігри вчитель-логопед добирає відповідно до діючих програм закладу дошкільної освіти, вікової групи, враховуючи пізнавальний зміст, ступень складності ігрових завдань і дій та рівень мовленнєвого розвитку дитини.

Серед видів логопедичних ігор можна виділити такі: навчальна (допомагає опановувати знання); діагностична (виявляє відхилення і зміни в розвитку, допомагає дітям у самопізнанні); терапевтична (дозволяє долати труднощі і вносить позитивні зміни в особистісні показники розвитку дитини); комунікативна (допомагає освоїти діалектику спілкування) [42].

Дидактична гра має сталу структуру, що відрізняє її від інших видів ігрової діяльності. Основними елементами, які одночасно надають їй форми навчання і гри, є дидактичні та ігрові завдання, правила, ігрові дії, результат.

Дидактичні логопедичні ігри використовуються для розвитку фізіологічного та мовленнєвого дихання; корекції фонематичних процесів, розвитку загальної та дрібної моторики пальців рук; для розвитку рухливості артикуляційних органів; закріплення правильної вимови та диференціації фонем, введення їх у зв'язне мовлення; накопичення словникового запасу та формування граматичних категорій; розвитку зв'язного мовлення; пропедевтики виникнення проблем у формуванні навичок читання і письма та розвитку психічних процесів [8, с.79].

Для вчителя-логопеда результатом гри є рівень засвоєння дітьми знань, успіх дошкільників у мовленнєвій діяльності, налагоджені гармонійних взаємин.

Отже, для дітей з мовленнєвими порушеннями ігрова діяльність має особливе значення, як необхідна умова виправлення вже наявних симптомів мовленнєвого недорозвитку та профілактиці виникнення нових проявів. Логопедична дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, удосконалення пізнавального інтересу та комунікативних навичок. Логопедичні дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню мовленнєву діяльність, вносять у неї елемент цікавості, корегують мовлення дитини.

Висновки до першого розділу

Аналіз теоретичних засад проблеми розвитку усного мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями старшого дошкільного віку дав можливість окреслити актуальність та виділити основні поняття досліджуванної

проблеми. Саме старший дошкільний вік є ключовим показником формування мовленнєвої діяльності дитини напередодні її вступу до школи. Були виділенні такі поняття «мова», «мовлення», «усне мовлення».

Приєднуємось до думки А.Богуш, що мова є сукупність мовних знаків (морфеми, слова, словосполучення, речення), система категорій (граматичного роду, числа, відмінка та ін.), система граматичних форм і норм [12, с. 49].

Зазначено, що мова реалізується в мовленні (говорінні). Мовлення – історично сформована форма спілкування людей за допомогою мови. Мовлення – це мова в дії, пояснює С.Рубінштейн. Проаналізовано поняття усне мовлення. Як правило, усне мовлення ототожнюється із терміном «говоріння».

На важливість визначенної проблеми та мовленнєвої діяльності вказує той факт, що поняттям усне мовлення займаються психологи, лінгвісти, психолінгвісти, нейропсихологи та педагоги.

Приваблює педагогічний (логопедичний) підхід визначення усного мовлення , який традиційно пояснює усне мовлення як процес фонетико-фонематичних та лексико-граматичних операцій мовленнєвої діяльності; досліджує особливості фонетичних та фонематичних операцій, стан лексичної сфери, здатність до словотворення та словозміни; здатність розуміти мовлення, яке звучить.

Усное мовлення - багаторівневий, складно-організований процес, форми мовленнєвої діяльності, яка включає розуміння мовлення, яке звучить (імпресивне мовлення), та здійснення мовленнєвих висловлюваньу звуковій формі (говоріння; експресивне мовлення) [7].

Заслуговує уваги протрактовані види мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку.

Проблема мовленнєвих порушень дітей дошкільного віку вимагає подальшого поглибленого вивчення, оскільки недоліки мовлення суттєво деформують мовну особистість дитини, ускладнюють її взаємовідносини з

оточуючими, негативно впливають на її характер, породжують невпевненість дошкільника у власних силах.

Були не тільки описані мовленнєві порушення, а й проаналізовані дослідження в обраній сфері.

Р. Левіною була запропонована педагогічна класифікація порушень мовлення, у якій систематизувались порушення формування мовних засобів і виділялися: а) несформованість звукового аспекту мовлення (фонетико-фонематичне недорозвинення); б) несформованість усіх мовних засобів (загальне недорозвинення мовлення).

Також слід звернути увагу , що засобом подолання таких порушень є дидактична гра. Виділена група дидактичних ігор та описана їх структура .

Гра є універсальною формою діяльності, всередині якої відбуваються основні прогресивні зміни в психіці та особистості дитини-дошкільника, гра визначає його відношення з оточуючими людьми, готує до переходу на наступний віковий етап, до нових видів діяльності [6, с. 87].

Отже, для дітей-дошкільників, що мають порушення мовлення, гра виступає необхідною умовою всебічного розвитку особистості та інтелекту.

Мовленнєва ігрова діяльність має особливе значення, як необхідна умова виправлення вже наявних симптомів мовленнєвого недорозвитку та профілактиці виникнення нових проявів. Логопедична дидактична гра – гра, спрямована на формування у дитини потреби в знаннях, удосконалення пізнавального інтересу та комунікативних навичок. Логопедичні дидактичні ігри, ігрові заняття і прийоми підвищують ефективність сприймання дітьми навчального матеріалу, урізноманітнюють їхню мовленнєву діяльність, вносять у неї елемент цікавості, корегують мовлення дитини.

РОЗДІЛ 2.
СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1. Стан досліджуванної проблеми в практиці сучасного ЗДО

Багатоаспектність розвитку усного мовлення дітей досліджувалась багатьма науковцями (А. Богуш, Н. Вашуленко, Н. Виноградова, Н. Гавриш, Т. Донченко, М. Жинкін, І. Зимня, К. Крутій, Т. Піроженко, О. Ушакова, Л. Федорович і т.д.)

У розвитку мовленнєвої діяльності дітей старшого дошкільного віку відбуваються якісні позитивні зміни. Потреба у пізнанні навколишнього світу за допомогою підказок і пояснень дорослих стимулює розвиток у дітей пояснювального мовлення. Інтенсивно збагачуються активний і пасивний словники, зокрема, за рахунок слів - конкретних назв, функціональних ознак і властивостей, узагальнюючих слів, дієслів, що передають стани і переживання людини і т.д. Діти починають опановувати різні типи лексичних явищ (синонімія, антонімія, паронімія, деякі переносні, похідні слова).

За умов звичайного розвитку старші дошкільники навчаються розрізняти всі звуки рідної мови, порівнювати їх за висотою, дзвінкістю і глухістю.

На п’ятому-шостому році життя дошкільник демонструє значні успіхи у збагаченні і розширенні діапазону мовленнєвої діяльності. Зростає зацікавленість до мовлення оточуючих, дитина може до кінця вислухати співрозмовника. Формується вміння формулювати запитання [22, с. 270].

Продовжується свідоме оволодіння монологічним мовленням, відбувається становлення таких форм як розповідь, опис, міркування з опорою на наочність. Закінчується засвоєння граматичних форм слів. Проте дітям ще складно самостійно і точно переказати зміст прочитаної казки, оповідання.

В. Глухов зазначає, що у мовленні дошкільників з'являються елементи дитячої мовленнєвої творчості – діти фантазують, вигадують події і персонажів, з якими не зустрічалися в реальності [20, с. 108].

Дитина на шостому році життя володіє зв'язним монологічним мовленням, може описати події, передати зміст мультфільму чи оповідання. Однак повноцінне оволодіння навичками монологічного мовлення можливе лише за умов цілеспрямованого навчання, формування комунікативної мотивації до його використання.

Показник ефективності застосування основних форм зв'язного мовлення дітей передшкільного віку залежить від рівня сформованості словникового запасу та граматичного ладу мовлення.

Старші дошкільники практично володіють всіма способами граматично правильної побудови розгорнутих зв'язних висловлювань, при довільній побудові монологу керуються основними синтаксичними правилами. Мовлення характеризується фонетичною і граматичною досконалістю. Таким чином діти до початку шкільного навчання практично засвоюють всю систему граматичних конструкцій мовленнєвого висловлювання, що дає можливість безпомилково здійснювати комунікативні процеси з однолітками та дорослими.

Словник старшого дошкільника нараховує 2-3 тисячі слів і може розглядатися в якості національної мовної моделі. У віці 5-6 років, коли дитина вже добре володіє мовою і може розмовляти з дорослим на абстрактні теми, стає можливим позаситуативно- пізнавальне спілкування.

Таким чином, словник дитини передшкільного віку в кількісному і якісному аспектах формується відповідно до розвитку основних психічних

процесів (мислення, сприйняття, пам’яті, уявлень), розширення взаємодії з навколишнім світом, удосконалення комунікаційних процесів, узагальнення сенсорного досвіду, якісної зміни провідної діяльності.

Оволодіння дітьми п’ятого року життя лексичними одиницями мови неможливе без повноцінного розвитку фонетико-фонематичної складової мовлення. До цієї ланки мовленнєвої діяльності належать розвиток фонематичних, фонологічних та фонетичних процесів.

Схиляємось до думки, що усне мовлення дітей старшого дошкільного віку – це процес фонетико-фонематичних, лексико-граматичних операцій мовленнєвої діяльності, стан лексичної сфери, здатність до словотворення та словозміни; активна мовленнєва діяльність дитини у взаємодії з довколишнім; здатність розуміти усне мовлення.

Державний стандарт дошкільної освіти – Базовий компонент містить освітній напрям в інваріантній складовій та освітній напрям «Мовлення дитини.Основи грамоти». Основним із завдань освітнього напряму є формування мовленнєвої компетентності, яка спрямовує на формування у дітей здатності продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність- фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість [5].

Сучасний зміст дошкільної освіти в межах Базового компонента реалізується через освітні програми й навчально-методичне забезпечення. Під час організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти України використовуються програми декількох типів, зокрема:

– комплексні програми розвитку, навчання й виховання – охоплюють всі основні напрями розвитку дитини – фізичний, психічний, соціальний, духовний («Впевнений старт»(2018 р.), «Дитина»(2020 р), «Я у Світі» (2017р.)».);

– парціальні програми, наприклад ««Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» (2015 р).

Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт» [38] пропонує орієнтири змістового наповнення освітньої роботи з дітьми, націлює педагогів і батьків на особистісний розвиток дітей за основними напрямами. Структура програми, її розділи відображають характеристики психологічного віку старших дошкільників. Особливо виділяємо «Мовленнєвий розвиток», який спрямований на формування мовленнєво-комунікативної компетенції та мовленнєву підготовку старших дошкільників до школи.

Змістовим наповненням освітньої лінії «Мовлення дитини» комплексної програми «Я у світі» є: вправляння в постановці запитань, порівнянні, розповіданні, спонукання до мовленнєвого спілкування, ведення усного щоденника; проведення оглядової екскурсії, дидактична гра, перехід казки в розповідь, складання казки, визначення в художньому творі добра та зла, серіація картинок за настроєм тощо .

Парціальна програма «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» (автор А.Богуш) складена відповідно до Базового компонента дошкільної освіти. У програмі змістовно висвітлено художньо-мовленнєву діяльність та різні види компетенцій (художньо-мовленнєва, когнітиво-мовленнєва, виразно-емоційна, поетично-емоційна, оцінно-етична, театрально-ігрова), методи та прийоми роботи з художньою літературою. Розкрито сутність понять: лексична, фонетична, граматична, діамонологічна та комунікативна компетенції старшого дошкільника. У додатках до програми подано орієнтовний словник-мінімум до Базового компонента дошкільної освіти за освітніми лініями [10].

Після теоретичного аналізу наукових досліджень, комплексних та парціальних програма для освітніх закладів експериментальне дослідження було спрямовано на визначення ефективності використання дидактичних ігор в розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку, які мають

порушення мовлення та містить три етапи: констатувального, формувального та контрольного.

Метою констатувального експерименту було визначення стану розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку, які мають порушення мовлення.

Для досягнення поставленої мети були окреслені такі завдання:

1) визначити експериментальну базу констатувального дослідження;

2) визначити кількість дітей з мовленнєвими порушеннями, які будуть залучені до констатувального експерименту.

3) визначити критерії розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями , які задіяні в дослідженні;

4) підібрати й адаптувати (за необхідності) діагностичні методики, які б дозволили об’єктивно встановити стан розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями;

5) визначити рівні розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями;

6) провести емпіричне дослідження та встановити стан розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушенням.

В експериментальному дослідженні брали участь старші дошкільники Комунального закладу «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 241» комбінованого типу Криворізької міської ради логопедичної групи в кількості 11 дітей (6 дітей з ФФНМ та 5дітей із ЗНМ). Серед методів емперічного дослідження були обрані: цілеспрямоване спостереження за усним мовленням старших дошкільників, бесіда; використання дидактичних ігор в організації словникової роботи з дітьми з порушенням мовлення; педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний); статистичні: кількісний і якісний аналіз експериментальних даних щодо рівнів сформованості усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

В дослідження розвитку усного мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями були включені такі складові:

1) Дослідження фонематичної системи мовлення:

а) фонематичне сприймання;

б) фонематичний слух;

в) фонематичний аналіз;

г) фонематичні уявлення.

2) Дослідження фонетичної системи мовлення:

а) звуковимови;

б) складової структури слів.

3) Вивчення стану сформованості лексичної складової мовлення:

а) наявність у мовленні слів на позначення різних частин мови;

б) сформованість навичок лексичних узагальнень;

в) використання лексико-семантичних мовних явищ (синонімія, антонімія, омонімія, спорідненість слів).

3) Обстеження граматичного ладу мовлення:

а) сформованість розуміння граматичних значень, що виражаються різними граматичними категоріями (число, рід, відмінок, особа);

б) наявність навичок вживання у комунікативній взаємодії слів у різних граматичних формах;

в) використання навичок словотворення.

4) Вивчення розуміння слів, доречне вживання їх в мовленні.

5) Вивчення стану сформованості навичок зв’язного мовлення:

а) складання речень за окремими ситуаційними малюнками, за серією тематичних малюнків;

б) переказ казки;

в) складання оповідання.

Критеріями та показниками розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного дитини з мовленнєвими порушеннями виступили такі складові з відповідними показниками:

- *фонематична складова* (розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення; вербальні та невербальн засоби спілкування);

- *фонетична складова* (правильна вимова звуків, відповідно до орфоепічних норм української мови);

-*граматична складова* (морфологічна правильність мовлення, синтаксична будова мовлення, наявність оцінно-контрольних дій);

- *лексична складова*(словникове багатство, розуміння семантики слів);

- *зв' язне мовлення* (складання речень за окремими ситуаційними малюнками, за серією тематичних малюнків, переказ казки, складання оповідання).

2.2. Організація та методика констатувального експерименту

Основними принципами організації констатувального етапу експерименту були обрані системність та комплексність вивчення розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушенням мовлення.

За основу визначення стану її сформованості на констатувальному етапі дослідження обрані логопедичні та психологічні тести.

1. Фонематичні процеси

Діагностика фонематичних процесів включала обстеження фонематичного сприймання («Сприймання слів-паронімів», «Сприймання звука серед інших звуків», «Сприймання звука серед слів»), слухового контролю («Почуй помилку»), фонематичного уявлення («Вірш-плутанина», «Розклади малюнки»), фонематичний аналіз («Визнач місце звука у слові») (Додаток А).

2.Фонетичні процеси. Діагностика проводилася у двох напрямах – оцінювалася відображена та самостійна вимова дитини (Додаток А).

Оцінка результатів. Бали за кожне назване слово: 1 бал – дитина правильно вимовила заданий звук у словах; 0 балів – дитина має певні

труднощі у вимові заданого звука. Максимальна кількість балів за завдання – 50 балів.

3. Граматичний лад мовлення: тест «Розуміння граматичних структур» (Додаток Б).

Методика виконання. Дитині пропонують фразу, сенс якої вона повинна проілюструвати за допомогою іграшок (всього 17 фраз).

Інструкція: «Послухай уважно речення, які я буду називати. Проілюструй речення за допомогою іграшок».

Оцінка результатів: 1 бал – дитина правильно проілюструвала речення; 0 балів – дитина не змогла проілюструвати речення. Всього за завдання можна отримати 17 балів.

Модифікований тест: «Утворення множини іменників».

Методика виконання. Дитині пропонується 18 слів, від яких вона повинна утворити множину. Логопед спочатку показує один предмет, а потім декілька таких самих і пропонує дитині назвати їх. Якщо дитині важко виконати завдання, логопед називає першу пару слів.

Слова: Машина, часи, пальто, ложка, олівець, іграшка, риба, книга, шуба, шафа, м‘яч, квітка, колесо, вікно, будинок, дерево, ручка, нога.

Інструкція для дітей з порушенням мовлення: «Послухай уважно слова, які я тобі буду називати, і спробуй утворити від кожного слова множину».

Оцінка: бали даються за кожне слово. 2 бали – дитина правильно утворила множину іменника; 1 бал – дитина при утворенні множини іменника використала неправильне закінчення або наголос; 0 балів – дитина не змогла утворити множину від іменника. Максимальна кількість балів за дане завдання - 36 балів.

Модифікований тест «Імітація граматичних структур».

Методика виконання. Дитина повинна максимально точно повторити сказане вголос логопедом речення. Всього дитині пропонується повторити 12 речень. Інструкція: «Послухай уважно речення, які я тобі буду говорити, і спробуй повторити за мною».

Оцінка результатів. Оцінка здійснюється за двома параметрами - фонетична точність, що дозволяє з‘ясувати здатність до слухових диференціювань та правильності артикуляції, а також граматична точність, що дає уявлення про синтаксичні можливості дитини.

Бали: 2 бали – дитина правильно та чітко повторює за логопедом кожне речення; 1 бал – дитина повторює речення, допускаючи незначні синтаксичні та семантичні помилки; 0 балів – дитина синтаксично неправильно повторю речення за логопедом або взагалі не повторює. Всього за виконання завдання дитина може отримати – 24 бали.

4. Лексична складова оцінювалася за допомогою тесту «Класифікація понять» та тесту «Знаходження слів» (Додаток В).

Модифікований тест «Утворення ступенів порівняння прикметників»

Методика виконання. Тестовий матеріал складається з 12 картинок. Дитині повідомляють вихідний іменник, наприклад, «смуги». Потім показують картинку з зображенням прапора зі смугами і запитують про те, який це прапор. На іншому прапорі смуг більше, на третьому ще більше (відповідь на останню картинку - «найбільш смугастий»). Аналогічним чином демонструють інші картинки. Діагностується, якою мірою у дитини розвинена здатність продуктивно застосовувати правила при підвищенні рівня абстрактності.

Інструкція: «Подивись уважно на малюнки, які я тобі буду показувати. Спробуй за зразком утворити ступені порівняння»

Слова: смуги, світло, темнота, кольори, смак, гра, розум, зло, добро, сонце, холод, тепло.

Оцінка результатів. За кожне слово максимально дитина може отримати 2 бали. 2 бали – дитина утворила безпомилково всі ступені порівняння; 1 бал – дитина виконала завдання, допускаючи помилки; *0 балів* – дитина не виконала завдання. Максимальна кількість балів за завдання – 24 балів.

Тест: Модифікація речень.

Методика виконання. Дитині пред'являють 10 наборів слів, з яких потрібно скласти речення. У кожному наборі по 3-4 слова.

Інструкція: «Знайка придумав речення, але розгубив всі слова.

Послухай уважно слова і спробуй допомогти Знайці знову скласти.3 речення».

Бали за кожне складене речення:2 бали – дитина синтаксично правильно склала речення; 1 бал – дитина склала речення, допускаючи незначні синтаксичні та помилки; 0 балів – дитина не змогла скласти речення.

Максимальна кількість балів за завдання – 20 балів.

5) Навички зв’язного мовлення (Додаток Г).

Складання речень за окремими ситуаційними малюнками;

Переказ запропонованної частини казки або оповідання;

Складання розповіді за малюнком та запропонованим початком.

Якісні показники, які враховували при оцінці рівнів усного мовлення старших дошкільників: допомога логопеда (стимулювання, демонстрація кінцевого результату, додаткова наочна допомога, повна навчальна допомога з визначенням можливості «перенесення» на аналогічне завдання); розуміння інструкції; вміння користуватися підказками спеціаліста; точність та швидкість виконання завдань;мовленнєвий супровід під час виконання завдань; стратегія виконання завдання (хаотична, метод проб та помилок, метод підбору за зразком).

Кожний компонент розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями оцінювався окремо і відповідав певному рівню сформованості її (табл. 2.1).

Оцінка рівнів сформованості розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку за бальною шкалою.

За підсумками діагностичних завдань були виділені такі рівні розвитку усного мовлення дітей

Високий рівень – самостійне правильне виконання запропонованих завдань у кожному компоненті.

Середній рівень – виконання приблизно 50% завдань із використанням допомоги.

Низький рівень – невиконання завдань або виконання завдань із багаторазовим використанням допомоги, стратегія діяльності – хаотична.

Цей підхід дав змогу, визначити рівні основних критеріїв усного мовлення дітей, які мають порушення мовлення – фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення та загальне недорозвинення мовлення.

Розглянемо результати дослідження усного мовлення за визначеними критеріями дітей з ФФНМ (табл. 2.1) та ЗНМ (табл.2.2) (у %) на констатувальному етапі.

Таблиця 2.1

Узагальнення рівнів усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на констатувальному етапі

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична складова	7	58,5	34,5
Фонетична складова	7,5	49	43,5
Граматична складова	7,6	55,1	40,9
Лексична складова	7,2	52,8	40
Навички зв’язного мовлення	7	53,1	39,9
Узагальнений показник	7,26	52,98	39,76

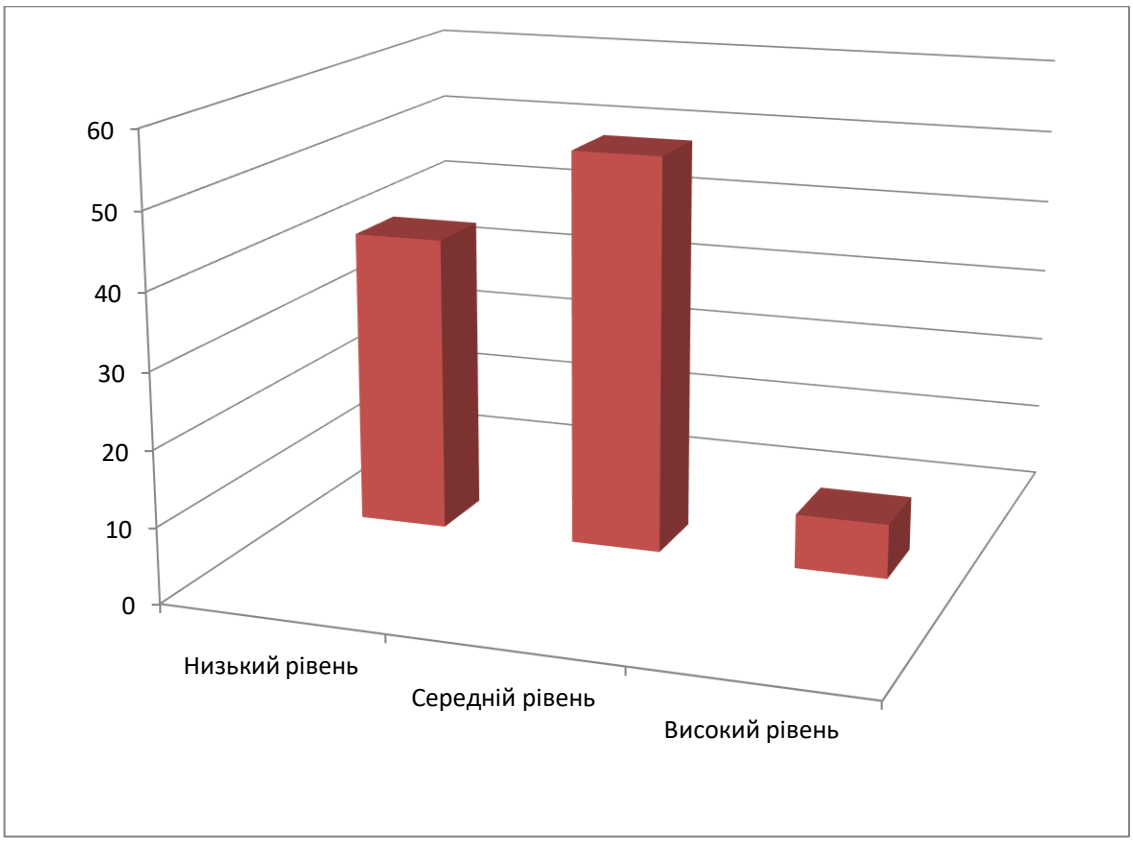

Рис. 2.1. Рівень усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на констатувальному етапі дослідження

Опишемо кожен критерій усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на констувальному етапі (за табл. 2.1)

За критерієм « фонематичної складової»:

– 34,5% дітей мають низький рівень;
– 58,5 % дітей мають середній рівень;
– 7% дітей мають високий рівень

За критерієм «фонетичної складової»:

– 43,5% дітей мають низький рівень;
– 49 % дітей мають середній рівень;
– 7,5% дітей мають високий рівень

За критерієм «граматичної складової»:

– 40,9% дітей мають низький рівень;
– 55,1% дітей мають середній рівень;

– 7,6% дітей мають високий рівень

За критерієм « лексичної складової»:

– 40 % дітей мають низький рівень;

– 52,8 % дітей мають середній рівень;

– 7,2 % дітей мають високий рівень

За критерієм « навички зв'язного мовлення»:

– 39,9 % дітей мають низький рівень;

– 53,1% дітей мають середній рівень;

– 7% дітей мають високий рівень

За узагальненим показником – середнє арифметичних розрахунок - рівні сформованості усного мовлення у дітей з ФФНМ складають:

– 39,76% дітей мають низький рівень;

– 52, 98 % дітей мають середній рівень;

– 7,26 % дітей мають високий рівень

Опишемо результати дослідження рівнів розвитку усного мовлення у дітей із ЗНМ.

Таблиця 2.2

Узагальнення рівнів усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на констатувальному етапі

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична складова	6	34,5	54,5
Фонетична складова	6,5	48	45,5
Граматична складова	6,4	42,7	50,9
Лексична складова	6,2	52,8	41
Навички зв'язного	6	53,1	40,9

мовлення			
Узагальнений показник	6,22	47,22	46,56

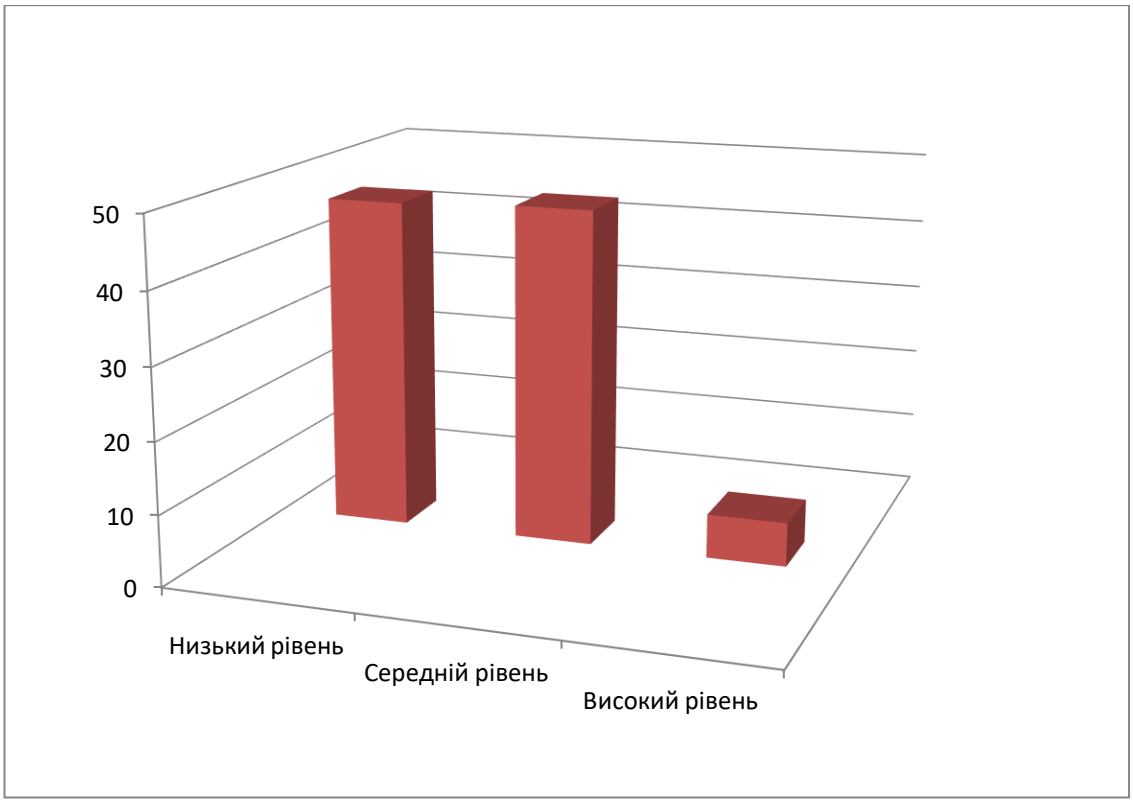

Рис. 2. 2 Рівні розвитку усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на констатувальному етапі.

Опишемо кожен критерій усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на констувальному етапі (за табл.2.2)

За критерієм « фонематичної складової»:

– 54,5% дітей мають низький рівень;

– 34,5 % дітей мають середній рівень;

– 6% дітей мають високий рівень

За критерієм « фонетичної складової»:

– 45,5 % дітей мають низький рівень;

– 48 % дітей мають середній рівень;

– 6,5 % дітей мають високий рівень

За критерієм « граматичної складової»:

– 50,9 % дітей мають низький рівень;

– 42,7 % дітей мають середній рівень;

– 6,4 % дітей мають високий рівень

За критерієм « лексичної складової»:

– 41 % дітей мають низький рівень;

– 52,8 % дітей мають середній рівень;

– 6, 2 % дітей мають високий рівень

За критерієм «навички зв'язного мовлення »:

– 40,9% дітей мають низький рівень;

– 53,1 % дітей мають середній рівень;

– 6% дітей мають високий рівень

Отже, за узагальненим показником – середнє арифметичне розвитку усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на констатувальному етапі:

– 46,56 % дітей мають низький рівень;

– 47,22 % дітей мають середній рівень;

– 6,22 % дітей мають високий рівень (Рис. 2.3).

За середнє арифметичним рахунком визначимо узагальнений показник складових усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі (Табл 2.3).Це і буде показник рівнів мовленнєвих порушень розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

З метою визначення рівнів розвитку усного мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями був взяти узагальнений показник рівнів розвитку усного мовлення двтей з ФФНМ та ЗНМ.

Таблиця 2.3

Узагальнений показник рівнів розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі.

Види	Високий	Середній	Низький

порушень мовлення	рівень	рівень	рівень
ФФНМ	7,26	52,98	39,76
ЗНМ	6,22	47,22	46,56
МП	6,74	50,1	43,16

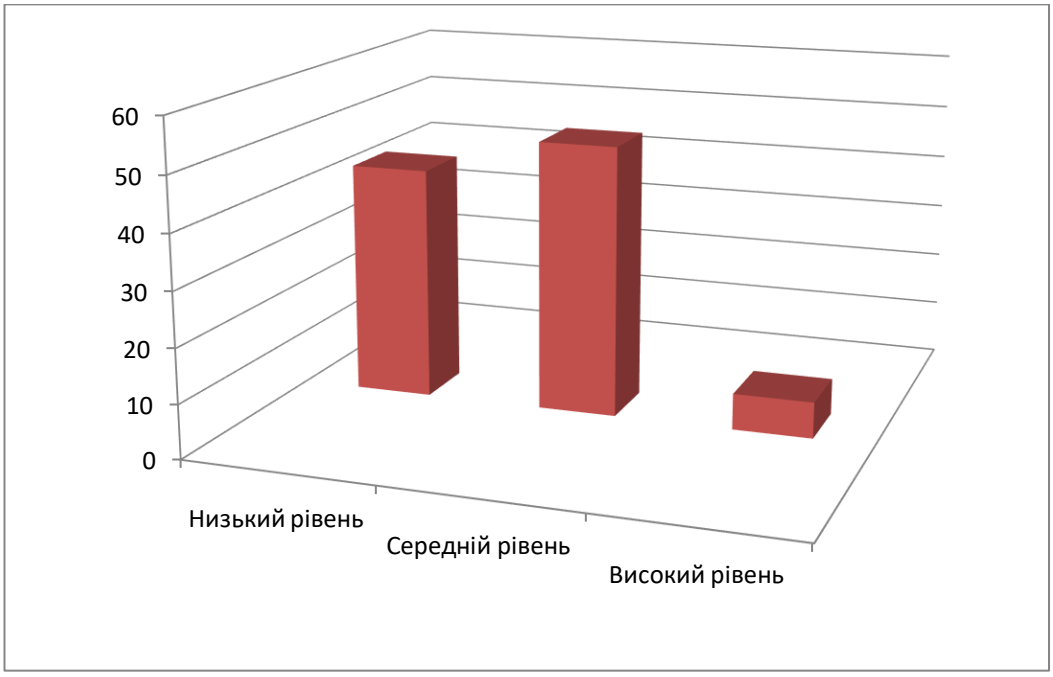

Рис. 3. Рівень розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі.

Отже, на констатувальному етапі визначили рівні розвитку усного мовлення дітей з ФФНМ (низький -39,76%; середній – 52,98 %; високий – 7,26 %) та із ЗНМ (низький – 46,56 %; середній – 47,22 %; високий – 6,22 %). Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі такі: низький 43,16 %; середній – 50,1 %; високий –6,74 %. Такі показники розвитку усного мовлення потребують системної роботи з корекції та удосконалення.На формувальному етапі дослідження спланована програма дидактичних ігор та

ігор-занять з розвитку усного мовлення ствpших дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

Висновки до другого розділу

В другому розділі описана методика констатувального етапу експерименту; окреслені критерії усного мовлення дітей, які мають порушення мовлення – ФФНМ та ЗНМ; обрана та описана діагностувальна методика роботи з дітьми з мовленнєвими порушеннями.

Проведена діагностика та порівняння рівнів розвитку усного мовлення старших дошкільників з ФФНМ та ЗНМ. Узагальнено за середнє арифметичним розрахунком рівні розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушенням мовлення.

Результати сформованості рівнів розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі засвідчили, що на кінець дошкільного віку високого рівня досягли 6,74 % дітей. Старші дошкільники активно виконували завдання, спрямовані на з’ясування вимови приголосних звуків, приймали участь в мовленнєвих іграх, активно приймали участь у діалогах, переказували художні тексти, складали розповіді у спеціально розроблених завданнях,виявляли ініціативність у спілкуванні.

Середній рівень сформованості розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку був у 50,1% групи дітей. Старші дошкільники приймали участь у виконанні завдань, спрямованих на з’ясування вимови приголосних звуків, приймали участь в мовленнєвих іграх, з утрудненням контролювали й коригували правильність мовлення як своїх однолітків, так і свого власного; слабо володіли формулами мовленнєвого етикету та не виявляли ініціативність у спілкуванні.

На низькому рівні сформованості розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями було виявлено 43,16 % дітей. Діти не виконували мовленнєві, фонетичні завдання; дуже повільно, за допомогою педагога приймали в них участь.

Отже зауважимо, що за результатами контрольного етапу експерименту було виявлено недостатній рівень розвитку усного мовлення старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

РОЗДІЛ 3.
ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ УСНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ НА ПРАКТИЧНОМУ ЕТАПІ

3.1 Особливості організаці занять з розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями

На формувальному етапі дослідження була поставлена мета – впровадження в освітній процес з дітьми , які мають мовленнєві порушення ігор – занять, дидактичних ігор, мовленнєвих ситуацій. Проаналізуват за допомогою діагностичної методики результати освітнього процесу з розвитку усного мовлення старших дошкільників як з ФФНМ, так і ЗНМ. Узагальнити отримані результати та зробити висновки, щодо ефективності дидактичних ігор в усному розвитку старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

Так, для дітей-вихованців випускників закладів дошкільної освіти були підібрані підгрупові та фронтальні ігрові заняття : для дітей з ЗНМ, для дітей з ФФНМ та фронтальне інтегроване для , тоб-то для старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями.Основні завдання ігор-занять удосконалення обраних нами критеріїв із розвитку усного мовлення: фонематичної, фонетичної, граматичної,лексичної складових та навичок зв‘язного мовлення.

Наведемо приклади таких занять. Для старших дошкільників із ЗНМ було сплановано ігрові заняття , де за мету було обрано: закріпити вміння виділяти слово із заданим звуком з ряду інших слів і визначати позицію приголосного звуку в слові; розвивати вміння дітей визначати кількість складів у словах і придумувати слова з певною кількістю складів; закріпити

вміння використовувати в мовленні прийменники; розвивати вміння узгоджувати числівники 2 і 5 з іменниками.

Тема заняття: «Комахи луки»(Додаток Д).

З метою розвитку навичок добирати слова-ознаки до іменником, познайомити із утворенням складних слів, активізувати і збагачувати словниковий запас дітей, удосконалювати навички складати речення за малюнками з опорою на запитання, об'єднувати речення в невеликий розповідь, було проведено ігрове заняття за темою: «Складання речень за картинкою з опорою на запитання»(Додаток Є).

Було виявлено,що пізнавальна та мовленнєва активність дітей із ЗНМ вище на музично-логоритмичних заняттях. Тому було проведено підгрупове заняття для дітнй із ЗНМ за темою: «Червоний, жовтий, зелений» (Додаток Ж)

Мета заняття: розвивати пам'ять, увагу, мислення; координацію і рухову активність і емоційну виразність; виразність і темп мовлення, силу голосу; формувати лексико-граматичний лад мовлення, фонематичний слух, правильну вимову.

З метою розвитку усного мовлення дітей із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення також було проведено заняття зі «Складання речень за картинкою з опорою на запитання» (Додаток З).

Завдання: активізувати і збагачувати словниковий запас дітей. Удосконалювати навички складати речення за малюнками з опорою на запитання, об'єднувати речення в невеликий розповідь.

Для активізації мовленнєвої діяльності старших дошкільників, розвитку усного мовлення за обраними критеріями було проведено фронтальне інтегрованого заняття для старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями за темою: «Кузя в гостях у «Вгадайки» (Додаток І). Серед корекційно - освітніх завдань було обрано фонетико-фонематичні, граматичні, лексичні, а саме : закріпити звуки [К], [К’]; вправляти у виділенні звуків зі складу слова;диференціювати звуки по

твердості м'якості; удосконалювати звукобуквенний аналіз двускладового слова з відкритими складами; вправляти в складанні речень за заданою схемою з прийменником «до», позначаючи його символом, у диференціації понять «склад», «слово». Також на занятті використовувався індивідуально-диференційований підхід:дітям із високим рівнем розвитку були дані більш складні завдання (придумати сліво-знак символу). Від дітей із середнім рівнем розвитку добиватися чітких і повних відповідей.

Освітнє,розвивальне значення мовленнєвих дидактичних ігор з розвитку усного мовлення для дітей з мовленнєвими було описано в параграфі 1.3. Наведемо приклади таких ігор (Додаток Є).

Особливе значення для старших дошкільників не тільки з розвитку усного мовлення, а й мовленнєвої та пізнавальної активності мають дидактичні ігри за змістом літературних творів, мовленнєвих ситуацій спілкування та емоційно-мовленнєвих етюдів .

Наведемо приклад таких ігор.

Продовж далі.

Мета: вчити дітей складати сюжетні творчі розповіді за літературним зразком.

Матеріал: оповідання В.Сухомлинського «Я вирощу внучку дідусю».

Хід заняття: Вихователь: - Телепузик Розмовляйко пропонує сьогодні подорожувати разом з ним до країни фантазій. Проте потрапити туди можна лише тоді, коли складеш продовження розповіді. Телепузик зачитує початок розповіді. Дітям пропонує продовжити.

Телепузик Розмовляйко: (зачитує оповідання В.Сухомлинського «Я вирощу внучку дідусю»).

- У садочку росте стара вишня. Хлопчик Олесь побачив від неї маленьку вишеньку та й запитує дідуся:

- Дідусю, де взялася ця маленька вишенька?

- З кісточки виросла, - відповів дідусь.

- То це донька старої вишні?

- Так,донька.

- А внучка у старої вишні буде?

- Буде Олесю, - відповідає дідусь, - якщо ти викопаєш оцю маленьку вишеньку, діждешся з неї ягідок, посадиш кісточку - ось з кісточки і виросте внучка старої вишні.

Олесь задумався.

- Я вирощу внучку старої вишні, - сказав Олесь.

- Діти давайте продовжимо цю казку. Розкажемо про те, як виростив Олесь внучку старої вишні.

Склади розповідь-квітку

Мета: активізувати раніше набуті навички складання розповіді.

Матеріал: вирізані трафарети із частин квітів, аркуші паперу з намальованими горщечками.

Хід гри.

Вихователь: - Діти, уявімо себе садівниками. Сьогодні ми з вами, як садівники, посадимо багато красивих квітів. Квіти ми будемо висаджувати в чарівні горщечки. Наші квіти будуть виростати в такій послідовності: спочатку з'явиться коріння рослини, далі стебло з листочками, а наприкінці квітка з пелюстками (Діти викладають квіти на столах).

Вихователь: А зараз ми з вами пограємо в цікаву гру, яка називається «Склади квітку». Для того, щоб ваша квітка виросла і ожила, необхідно скласти про неї цікаву розповідь і розповісти мені.

Діти під час розповіді складають квітку: коріння - початок розповіді, листочки і стебло - середина, а сама квітка -кінцівка. Виграє той, хто правильно складе квітку, а розповідь його буде цікавою і веселою.

Розвесели картинку

Мета: вчити дітей будувати розповіді-міркування.

Матеріал: телепузик Розмовляйко, фланелеграф, силуетні заготовки: дерево, річка, зайчик, квіточка, пташка, сонечко.

Хід гри.

Вихователь: телепузик Розмовляйко приніс картинку і пропонує вам її розглянути.

Діти підходять до фланелеграф (на ньому тільки хмари).

Вихователь: - Як ти думаєш, весела ця картинка, чи сумна?

- Давай розвеселимо картинку (Дитина розглядає силуетні заготовки). Кожна дитина створює свою картинку і складає розповідь-міркування. Вихователь дає свій зразок розповіді.

Новини

Мета: формування комунікативно-мовленнєвих навичок; стимулювання ініціативності спілкування.

Матеріал: іграшковий мікрофон.

Хід гри.

Дітям пропонується уявити себе телеведучою і виступити перед глядачами з випуском новин: що вони бачили по дорозі в садочок, що нового є у групі, з якою грою може познайомити дітей.

Казкове лото

Мета: вчити дітей за ілюстраціями впізнавати казки, розвивати вміння складати розповіді.

Матеріал: ілюстрації та картинки за змістом казок.

Хід гри. Кожній дитині дається набір картинок з різних казок. За цими картинками пропонується скласти свою казку.

Кольорові казки

Мета: вправляти дітей у побудові творчих розповідей.

Хід гри. Перед початком розповіді-монологу вихователь проводить коротку бесіду:

- Діти, колір дуже важливий у житті людини. Адже кожен колір і вся багатоманітність його відтінків несуть певну інформацію про довкілля. І тому назва кольору може стати джерелом казкової історії. Давайте спробуємо скласти з вами жовту казку (Для зразка читають дітям казку будь-якого автора). Після цього пропонується скласти свою розповідь.

У світі фантазії

Мета: вчити дітей складати розповіді у зв'язку зі змістом предметних картинок.

Матеріал: набір предметних картинок.

Хід гри. Вихователь пропонує з кожного набору картинок взяти по одній картинці і, поєднуючи слова, дати назву майбутньої казки (Наприклад, дитина обрала картинки із зображенням рибки і скрипки – «Рибка-скрипачка»). До своєї назви, діти складали казку.

Сторінками улюблених казок

Мета: вправляти дітей в умінні творчо відображати ігрові казкові ситуації.

Матеріал: ілюстрації до казок («Рукавичка», «Котик і півник», «Солом'яний бичок», «Пан Коцький»), костюми героїв із казок.

Хід гри.

Телепузик: Країна казок зачарована. Давайте допоможемо звільнитися казковим героям від злих чарів. Але для того, щоб їх роз чаклувати, треба оживити уривок кожної казки (Дітям роздають ілюстрації із сюжетом казки, костюми, відтворюють зображений сюжет).

Передбачалося сформувати навички вільного володіння формулами мовленнєвого етикету, широке застосування їх у комунікативно-мовленнєвій діяльності; вміння вести діалог на запропоновану тему, підтримувати розмову з незнайомими дорослими, ініціативність спілкування; вміння помічати неточності, алогічність у змісті розповідей однолітків, аналізувати записані власні розповіді щодо змісту, послідовність думок, наявність мовленнєвих помилок та огріхів; сформованість у дітей оцінно-контрольних дій в комунікативно-мовленнєвій діяльності.

Ще однією із форм розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями було впровадження в освітній процес комунікативно-мовленнєвих ситуацій, ігрових мовленнєвих вправ,

розроблено варіативні діалоги. Наприклад, «Зустріч на вулиці», «Телефонна розмова», «У транспорті».

Результатом роботи на цьому етапі передбачалось: збагачення словника дітей відповідно до таких ситуацій спілкування: звертання, прохання, подяка, згода, дозвіл, відмова, заборона, втішання, співчуття, комплімент, вибачення, поздоровлення, побажання, вручення подарунків, телефонна розмова.

Наведемо приклад таких ігрових мовленнєвих вправ.

Зустріч на вулиці

Мета; закріплення умінь дітей вести діалог у ситуації розпитування.

Матеріал: телепузики.

Хід вправи: Створюється ігрова ситуація. На вулиці зустрічаються телепузики і розпитують один в одного, як дійти до іграшкової крамниці.

Телепузик Називайко: - Скажіть, будь ласка, як пройти до іграшкової крамниці?

Телепузик Пізнайко: - Чи не знаєте ви, як потрапити до крамниці?

Телепузик Розмовляйко: - Будьте добрі, підкажіть, як потрапити до іграшкової крамниці?

Вихователь: - А ти як запитаєш? (звертається до кожної дитини).

Телефонна розмова

Мета: формувати вміння вести діалог домовленості.

Матеріал: телепузики, два телефонні апарати.

Хід вправи: телепузикам пропонується по телефону домовитися про зустріч біля зоопарку.

Телепузик Називайко: - Привіт!

Телепузик Пізнайко: - Привіт. Радий чути твій голос.

Телепузик Називайко: - Давай разом підемо до зоопарку.

Телепузик Пізнайко: - Давай. А коли зустрінемось?

Телепузик Називайко: - Десь о 12 годині біля входу. Ти згідний?

Телепузик Пізнайко: - Добре. Це мене влаштовує. До зустрічі.

Вихователь пропонує кожній парі дітей по телефону домовитися про зустріч.

Продовж далі

Мета: вправляти дітей у складанні діалогу-обговорення.

Вихователь пропонує дітям уявити, що вони розмовляють між собою по дорозі в метро.

- Тобі подобається мультфільм про черепашок Ніндзя?

- Так. Ти думаєш вони справжні герої? і т. ін.

Моделюємо казку

Мета: навчити дітей за допомогою умовних картинок-символів розповідати казки.

Матеріал: умовні картинки-символи до казок «Теремок», «Ріпка».

Хід гри. Вихователь пропонує дітям за допомогою умовних картинок-символів розповісти казку, а потім придумати нові казки, варіюючи послідовність сюжетної лінії, додаючи героїв, змінюючи місце події тощо.

Для збагачення знань дітей засобами немовної виразності пропонувалися вправи на розпізнавання різних емоційних станів, задля цього використовувався набір ілюстрованих карток «Сторінками улюблених казок».

Отже, активізація, розвиток усного мовлення старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями потребує систематичного впровадження в освітній процес ігрових занять, мовленнєвих дидактичних ігор, ігрових вправ та мовленнєвих ситуацій. Якість такої освітньої роботи розглянемо за підсумками контрольного етапу дослідження.

3.2 Аналіз та результати контрольного етапу дослідження

На прикінцевому етапі (контрольному) експериментального дослідження було проведено підсумкові зрізи з метою з’ясування

ефективності розроблених та підібраних дидактичних ігор з розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушенням мовлення. Була використана діагностувальна методика констатувального етапу дослідження. Результати дослідження усного мовлення за визначеними критеріями дітей з ФФНМ (табл. 3.1) та ЗНМ (табл.3.2) (у %) на контрольному етапі.

Порівняльні дані рівнів розвитку усного мовлення дітей з ФФНМ подано в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Узагальнення рівнів усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на контрольному етапі

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична складова	9	69	22
Фонетична складова	10,1	69,9	20
Граматична складова	11	75	14
Лексична складова	12,3	74,7	13
Навички зв’язного мовлення	11	77	12
Узагальнений показник	12,8	71	16,2

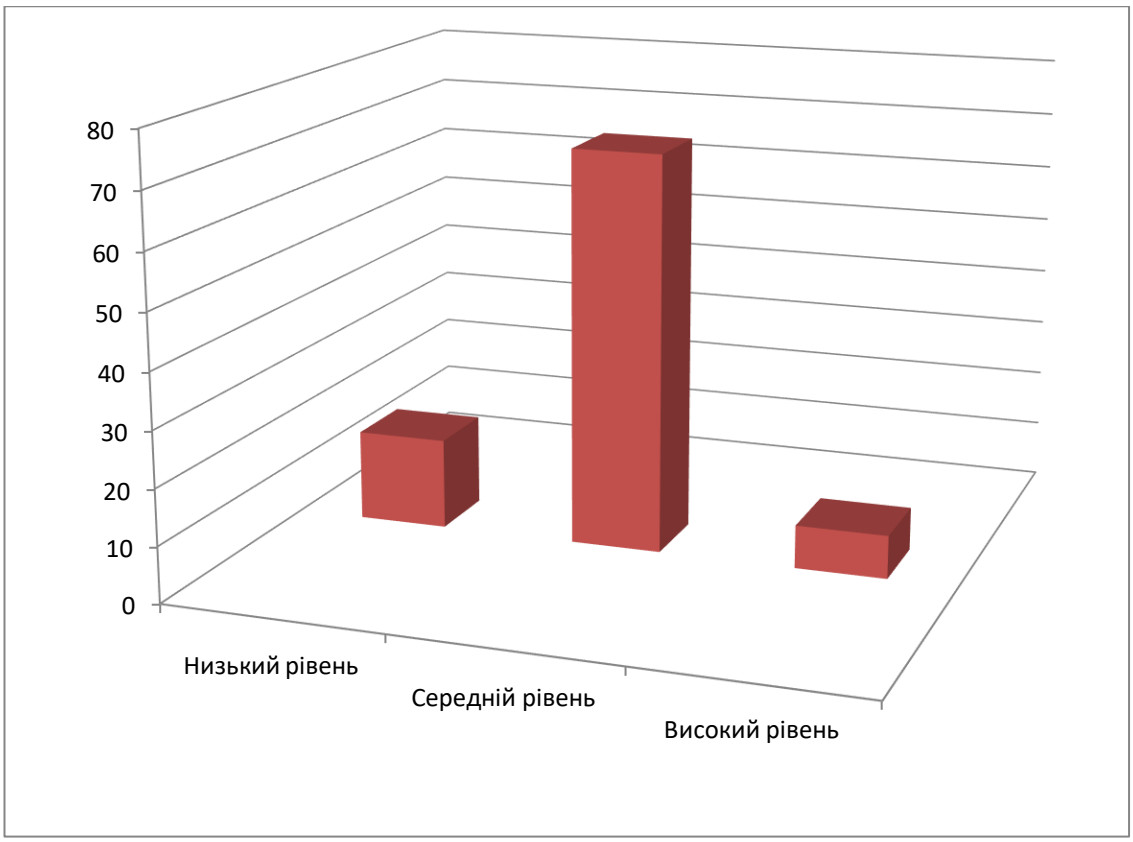

Рис. 3.1. Рівень усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на контрольному етапі дослідження

Опишемо кожен критерій усного мовлення старших дошкільників із ФФНМ на контрольному етапі (за табл.3.1)

За критерієм «фонематичної складової»: 22% дітей мають низький рівень;69 % дітей мають середній рівень;9% дітей мають високий рівень

За критерієм «фонетичної складової»: 20 % дітей мають низький рівень; 69,9% дітей мають середній рівень; 10,1% дітей мають високий рівень

За критерієм «граматичної складової»: 14 % дітей мають низький рівень; 75 % дітей мають середній рівень; 11% дітей мають високий рівень

За критерієм лексичної складової» 13% дітей мають низький рівень; 74,7 дітей мають середній рівень; 12,3% дітей мають високий рівень

За критерієм «навички зв’язного мовлення»: 12% дітей мають низький рівень; 77 % дітей мають середній рівень; 11 % дітей мають високий рівень

За узагальненим показником –середнє арифметичних розрахунок - рівні сформованості усного мовлення у дітей з ФФНМ складають: 16, 2% дітей мають низький рівень; 71 % дітей мають середній рівень; 12, 8 % дітей мають високий рівень

Опишемо результати дослідження рівнів розвитку усного мовлення у дітей із ЗНМ.

Таблиця 3.2

Узагальнення рівнів усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на контрольному етапі

Критерії	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Фонематична складова	10	65,5	24,5
Фонетична складова	11	66	23
Граматична складова	11,5	74	14,5
Лексична складова	11	73	16
Навички зв’язного мовлення	12	76	12
Узагальнений показник	11,1	70,9	18

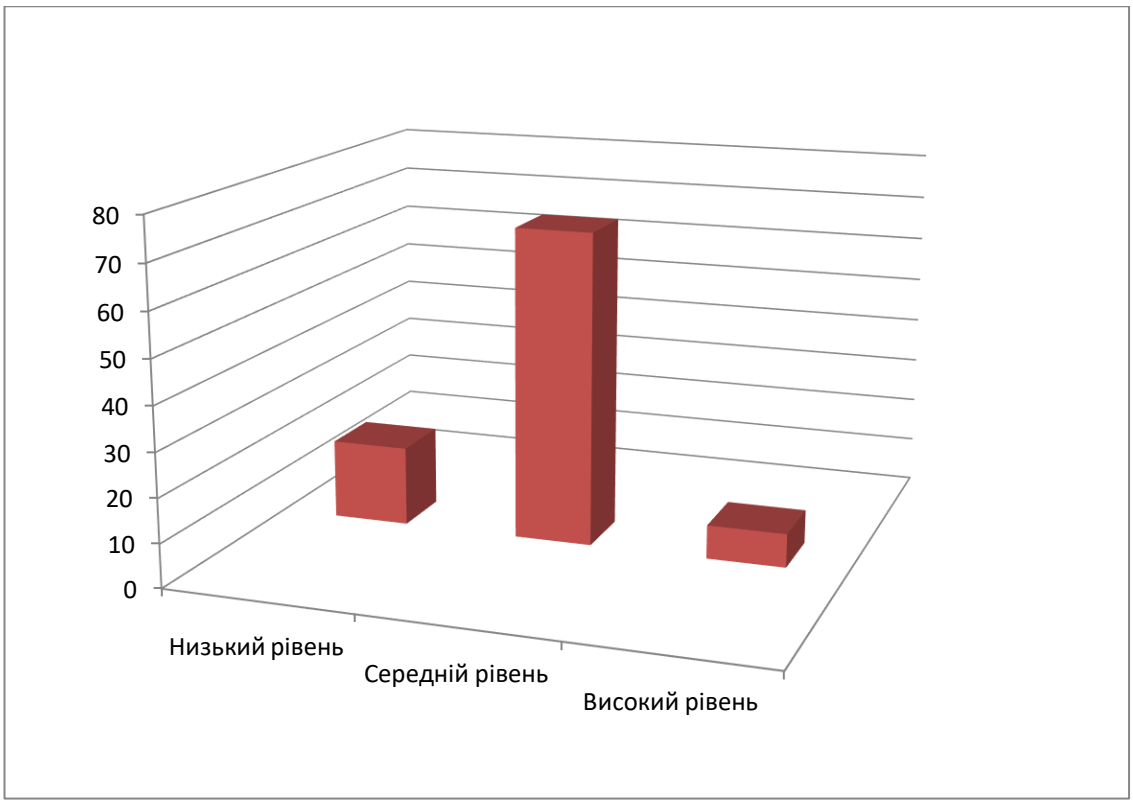

Рис. 3.2. Рівні розвитку усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на контрольному етапі.

Опишемо кожен критерій усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на контрольному етапі (за табл.3.2)

За критерієм « фонематичної складової»:

– 24,5% дітей мають низький рівень;
– 65,5 % дітей мають середній рівень;
– 10% дітей мають високий рівень

За критерієм « фонетичної складової»:

– 23 % дітей мають низький рівень;
– 66 % дітей мають середній рівень;
– 11 % дітей мають високий рівень

За критерієм « граматичної складової»:

– 14,5 % дітей мають низький рівень;
– 74 % дітей мають середній рівень;
– 11,5 % дітей мають високий рівень

За критерієм « лексичної складової»:

– 16 % дітей мають низький рівень;

– 73 % дітей мають середній рівень;

– 11 % дітей мають високий рівень

За критерієм «навички зв'язного мовлення »:

– 12% дітей мають низький рівень;

– 76 % дітей мають середній рівень;

– 12% дітей мають високий рівень

Отже, за узагальненим показником – середнє арифметичне розвитку усного мовлення старших дошкільників із ЗНМ на контрольному етапі:

– 11,1 % дітей мають низький рівень;

–70,9 % дітей мають середній рівень;

– 18 % дітей мають високий рівень (Рис. 3.3).

З метою визначення рівнів розвитку усного мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями був взяти узагальнений показник рівнів розвитку усного мовлення дітей з ФФНМ та ЗНМ. (Табл 3.3).Це і буде показник рівнів мовленнєвих порушень розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 3.3

Узагальнений показник рівнів розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на контрольному етапі.

Види порушень мовлення	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень
ФФНМ	12,8	73,12	16,2
ЗНМ	11,2	70,9	18
МП	11,95	76,1	11,95

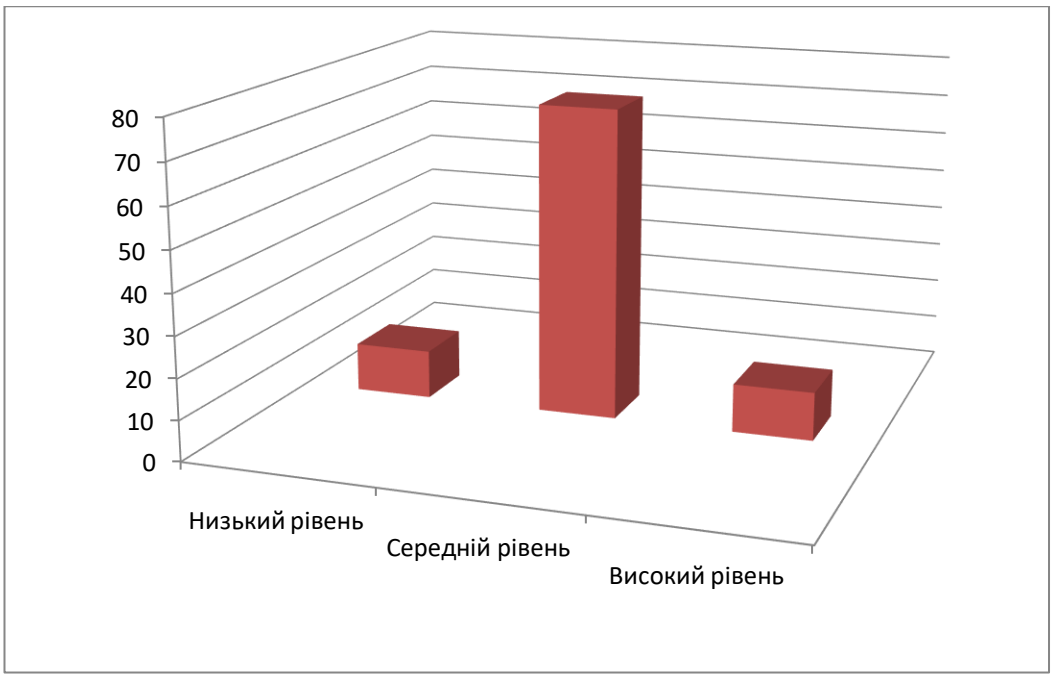

Рис. 3. Рівень розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями на контрольному етапі.

Отже, на контрольному етапі визначили рівні розвитку усного мовлення дітей з ФФНМ низький – 16,2%(було 39,76%) ; середній – 73,12 % (було 52,98 %); високий – 12,8 % (було7,26 %) та із ЗНМ: низький – 18 % (було 46,56 %); середній – 70,9 %(було 47,22 %); високий –11,1% (було 6,2%.). Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі такі: низький 43,16 %; середній – 50,1 %; високий –6,74 %. Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на контрольному етапі такі: низький 11,95%; середній – 76,1%; високий – 11,95%. Різниця рівнів:

– низький - 31,21%
– середній + 26%;
– високий + 5,21%

Відмічаємо, що спланована та впроваджена система мовленнєвих дидактичних ігор, ігор-занять, мовленнєвих вправ та ситуацій ефективно

вплинула на розвиток усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями (ФФНМ та ЗНМ) та дала позитивні результати.

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованих завдань з розвитку усного мовлення старших дошкільників із порушенням мовлення засобом дидактичних ігор.

Висновки до третього розділу

На формувальному етапі дослідження була запропонована програма з розвитку усного мовлення дітей з порушенням мовлення, яка складалась із системи ігрових занять для дітей старшого дошкільного віку з фонетико-фонематичним та загальним недорозвиненням мовлення. У контрольному дослідженні взяло участь 11 дітей з мовленнєвими порушеннями.

Під час контрольного тестування використовувалися ті ж самі методики, що й на констатувальному етапі дослідження.

Узагальнені показники діагностування стану сформованості усного мовлення старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями показали, що застосування дидактичних мовленнєвих ігор та занять дало позитивний ефект. Показники низького рівня зменшилися, а показники середнього рівня та високого рівня покращилися.

Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на контрольному етапі такі: низький 11,95% (було43,16%); середній – 76,1 %(було 50,1%); високий – 11,95 % (було 6,74%) .

Отже, результати дослідження підтвердили ефективність запропонованної системи дидактиних ігор з розвитку усного мовлення старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

ВИСНОВКИ

Пріоритетність мовлення в становленні особистості дошкільника є беззаперечною. Мовлення сприяє формуванню інтелектуального потенціалу, збільшує пізнавальну активність, якісно розширює світогляд, стимулює і збагачує комунікативні навички. Мовлення – це продукт мовленнєвої діяльності особистості.

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання, вбачає в них можливості ефективної взаємодії педагогів і вихованців, продуктивної форми їх спілкування з властивими їм елементами безпосередності й невимушеної зацікавленості. Дидакти високо оцінюють дидактичну гру та її роль в системі навчання .

Визначення науково-теоретичних засад та узагальнення психолого-педагогічних джерел з проблеми розвитку усного мовлення старших дошкльників з мовленнєвими порушеннями засобом дидактичних ігор дали змогу дійти наступних висновків:

Проведений теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дав можливість уточнити поняття « мовленнєва діяльність», «усне мовлення дітей дошкільного віку», «розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку».

Усне мовлення – можна визначити як засіб (форму) вираження думки, яке визначається ситуацією мовленнєвого спілкування.

Мовленнєва діяльність – один із видів практичної та теоретичної діяльності людей; мовленнєво-мисленнєвий акт, як взаємовідносини між тим, хто говорить і тим, хто слухає.

Схиляємось до думки, що розвиток усного мовлення дітей старшого дошкільного віку – це процес організації фонетико-фонематичних, лексико-граматичних операцій мовленнєвої діяльності, стан лексичної сфери, здатність до словотворення та словозміни; активна мовленнєва діяльність дитини у взаємодії з довколишнім; здатність розуміти усне мовлення.

Започатковуючи експеримент (констатувальний, формувальний та контрольний), було визначено критерії і показники сформованості усного мовлення дітей з порушеннями мовлення; підібраний діагностичний апарат та визначені рівні усного мовлення старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями.

Критеріями та показниками розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного дитини з мовленнєвими порушеннями виступили такі складові з відповідними показниками: *фонематична складова* (розвиток фонематичного слуху, виразність мовлення; вербальні та невербальн засоби спілкування); *фонетична складова* (правильна вимова звуків, відповідно до орфоепічних норм української мови); *граматична складова* (морфологічна правильність мовлення, синтаксична будова мовлення, наявність оцінно-контрольних дій); *лексична складова*(словникове багатство, розуміння семантики слів); *зв' язне мовлення* (складання речень за окремими ситуаційними малюнками, за серією тематичних малюнків, переказ казки, складання оповідання).

Також для організації дослідження виділена експериментальна група - 11 осіб – 6 дітей з ФФНМ та 5 дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку.На констатувальному етапі був здійснений діагностичний аналіз усного мовлення старших дошкільників як із ФФНМ, такі і з ЗНМ, середнє арифметичний розрахунок узагальнених показників усного мовлення дітей з мовленнєвими порушеннями. На формувальному етапі були впровадженні в освітній процес з дітьми із ФФНМ та ЗНМ дидактичні мовленнєві ігри, серії занять, мовленнєві ситуації. На контрольному етапі після повторного діагностування (діагностувальний інструментарій аналогічний констатувальному етапу) був здійснений порівняльний аналіз результатів констатувального та контрольного етапів експерименту

На контрольному етапі рівні розвитку усного мовлення дітей з ФФНМ такі: низький – 16,2%(було 39,76%) ; середній – 73,12 %(було 52,98 %); високий – 12,8 % (було7,26 %).

Рівні розвитку усного мовлення дітей із ЗНМ такі: низький – 18 % (було 46,56 %); середній – 70,9 %(було 47,22 %); високий –11,1% (було 6,2%.).

Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі такий: низький 43,16 %; середній – 50,1 %; високий –6,74 %. Загальний показник розвитку усного мовлення старших дошкільників із мовленнєвими порушеннями на контрольному етапі такі: низький 17,1%; середній – 72,01 %; високий – 11,95 %. Різниця рівнів:

– низький - 26,06%
– середній + 21,91%;
– високий + 5,21%

Особливим показником ефективності дослідження є зміни у достатньому та низькому рівні

Отже, прийшли до висновків, що систематичне включення в освітній процес старших дошкільників з мовленнєвими порушеннями системи дидактичних ігор, ігрових занять ефективно впливає на розвитку усного мовлення старших дошкільників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э.Г., Щукин А.Н. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам). М.: Икар, 2009.448 с.
2. Андрусишина Л. Є. Особливості інтелектуального розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення : дис…канд. психол. наук : 19.00.08. Київ, 2012. 283 с.
3. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : «Сов. Энциклопедия», 1966. 608 с.
4. Архипова Е.Ф. Логопедический массаж при дизартрии . М.: АСТ: Астрель; Владимир: ВКТ, 2009. 123 (Библиотека логопеда).
5. Базовий компонент дошкільної освіти. К. : Видавництво, 2021. 26 с.
6. Білан О. І. Програма розвитку дитини дошкільного віку «Українське дошкілля» / за заг. ред. О. В. Низовської. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 256 с.
7. Березин Ф. М., Головин Б. Н. Общее языкознание : учеб. Пособие для студентов ед. ин-тов по спец. № 2101 «Рус. яз.и лит.» М. : Просвещение, 1979. 416 с.
8. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика : теорія і методика навчання дітей рідної мови : підручник. К. : Вища школа, 2007. 542 с.
9. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах : підручник. 2-е видання, доповнене і перероблене. К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 440 с.
10. Богуш А. М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім у дошкільному навчальному закладі : навч. посібник К. : Вища школа, 1992. 414 с
11. Богуш А. М., Шиліна Н. Є. Мовленнєва готовність старших дошкільників до навчання у школі. О. : ПНЦ АПН України, 2003. 335 с.

12. Богуш А. М. Методика навчання дітей української мови в дошкільних навчальних закладах : підручник. 2-е видання, доповнене і перероблене. К. : Видавничий дім «Слово», 2008. 440 с.

13. Брушневська І. М. *Механізми розвитку фонематичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей за умов звичайного онтогенезу*. Педагогічні науки. 2016. №LXX (1). С.84-89.

14. Брушневська І. М. Організаційно-педагогічні умови формування комунікативного компонента мовленнєвої діяльності дітей п'ятого року життя із загальним недорозвитком мовлення. *Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15-16 грудн. 2017р. Одеса, 2017. С.58-61.

15. Брушневська І. М. Формування фонетичного компоненту мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку в онтогенезі. Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. 2016. IV (42). С.11-15.

16. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

17. Витоки мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку : Програма та методичні рекомендації / уклад. А. М. Богуш. Одеса : Маяк, 1998, 88 с.

18. Выготский Л. С. Собрание починений : в 6-ти т. Т. 2 : Проблемы общей психологии / под ред. В. В. Давыдова. М. : Педагогика, 1982. 504 с.

19. Голуб А.В. *Сучасний стан дослідження усного мовлення дітей з дизартріями старшого дошкільного віку . Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: зб. наук. праць. К.: НПУ імені М.П. Драгоманова*, 2014. Випуск 27. С. 48-52.

20. Гриншпун Б. М., Селиверстов В. И. Развитие коммуникативных умений и навыков у дошкольников в процессе логопедической работы над связной речью. Дефектология. 1988. № 3. С.81-

21. Глухов В. П., Ковшиков В. А. Психолингвистика. Теория речевой деятельности : М. : АСТ, Астрель, 2007. 318 с.

22. Глухов В. П. Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим речевым недоразвитием: учебно-методическое пособие. Москва : АРКТИ, 2002. 146с.

23. Данілавічютє Е. А. Діагностика стану сформованості складових мовленнєвої діяльності, що зумовлюють оволодіння навичок читання. Теорія і практика сучасної логопедії. Київ : Актуальна освіта, 2006. Вип.3. С.119-136.

24. Дитина : Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проєкту В. О. Огнев'юк; авт. кол. : Г. В. Бєлєнька, О. Л. Богініч, Н. І. Богданець-Білоскаленко та ін. наук. ред. : Г. В. Бєлєнька, М. А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. К. : Київ. Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. 304 с.

25. Жеребило Т. В. Словарь лингвистических терминов. Назрань: ООО «Пилигрим», 2010. 486 с.

26. Зубков, М. Г. Сучасна українська ділова мова. Х : Торсінг, 2003. 448 с.

27. Іщенко Л. В. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови : навчальний посібник. Умань: ПП «Жовтий», 2013. 138 с.

28. Ковшар О. Організація мовленнєвотворчої діяльності як засіб розвитку особистості дошкільника .Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий Ріг, 2011. – Вип. 33. – С. 493–497.

29. Косенко Ю. М. Вчитель як суб'єкт навчально-ігрової діяльності у спеціальній школі. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія: збірник наукових праць НПУ ім. М. П. Драгоманова.* Київ, 2013. № 23. С. 127–130.

30. Колупаєва А. А. Спеціальна освіта в Україні та модернізація освітньої галузі. Особлива дитина : навчання і виховання. 2014. № 3 (71). С.7 – 13.

31. Крутій К. Л. Діагностика мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Запоріжжя : ЛІПС, 2005. 208 с

32. Левина Р. Е. Нарушения речи и письма у детей: Избранные труды / Ред.- сост. Г. В. Чиркина, П. Б. Шошин. Москва : Аркти, 2005. 221с.

33. Лурия А.Р. Язык и сознание. Под редакцией Е. Д. Хомской. Изд-во Моск. ун- та, 1979, 320 с.

34. Люблинская А. А. Детская психология : учеб. пособие для студ. ин-тов. М. : Просвещение, 1971. 415с.

35. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи: навч.-метод.посібК.:Слово, 2008. 256с.

36. Мещеряков Б. Г., Зинченко В. П. Большой психологический словарь М. : Прайм-Еврознак, 2002. 672 с

37. Палій А. А. Дитяча психодіагностика. К. : Академвидав. 2010. 432 с.

38. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка : Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К. : Академвидав, 2006. 456 с.

39. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт. Тернопіль : Мандрівець, 2017.- 104 с.

40. Психологія мовлення і психолінгвістика : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів / за заг. ред. Л. О. Калмикової. К. : Переяслав-Хмельницький педагогічний інститут, в-во «Фенікс», 2008. 245 с.

41. Рібцун Ю. В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ : програмно-методичний комплекс. Київ : Освіта України, 2011. 292 с.

42. Рібцун Ю. В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: прогр.-метод. комплекс. Київ : Кафедра, 2013. 283 с.

43. Рібцун Ю. В. Звукові намистинки. Формування мовленнєвої полікомпетентності дошкільників. Тернопіль : Мандрівець, 2015. 210 с.

44. Рібцун Ю. В. *Науково методичне забезпечення реалізації спеціальної освіти дітей із ЗНМ. Логопед*. 2011. № 8 (8) серпень. – С.4-11.

45. Рібцун Ю. В. *Вивчення моторної функції молодших дошкільників із ЗНМ. Дефектологія*. 2006. № 1. С. 44-48.

46. Рібцун Ю. В. Дошкільнятко: корекційно-розвивальна та навчально- виховна робота з дітьми з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення: навч.- метод. посібн. Київ, 2014. 238с.

47. Рібцун Ю. В. Методичні рекомендації щодо формування фонетико- фонематичної складової експресивного мовлення молодших дошкільників із ЗНМ. Український логопедичний вісник. Вип. 1. 2010. С.72–81.

48. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку : навч. посіб. для студ. пед. вищ. навч. закл. Київ : Видавництво «ПП Медвєдєв», 2007. – 300с.

49. Рожкова Л. А. *Влияние фактора недоношенности на функциональное состояние ЦНС детей с проблемами психоречевого развития. Дефектология*. 2005. № 6.

50. Романенко О. *Методика формування здатності до прогнозування в дітей із церебральним паралічем. Дефектологія*. 2010. № 3.С. 36-39.

51. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологи : в 2 т. Т. 1. М.: Педагогика, 1989. 488 с.

52. Соботович Є. Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Теорія і практика сучасної логопедії. Вип. 1. Київ : Актуальна освіта, 2004. С.7–35.

53. Соботович Є. Ф. Критерії оцінювання мовленнєвого розвитку дитини (у його лексичній ланці) на різних вікових етапах. *Нормативні показники мовленнєвого розвитку (у його граматичній ланці) дитини дошкільного віку. Дефектологія.* 2003. №2. С.2-11.

54. Теорія і практика сучасної логопедії: Зб. наукових праць: Вип. 4. – К.: Актуальна освіта, 2007. – 166 с.

55. Тихеева Е. И. Развитие речи детей. М. : Юрайт, 2019. 161 с.

56. Шиліна Н. Є. Формування мовленнєвої готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання у школі: дис. … канд. пед.наук: 13. 00. 02 / Шиліна Наталія Євгеніївна. Одеса, 2003. 321 с.

57. Шевцова, Е.Е. Технологии формирования интонационной стороны речи / Е.Е. Шевцова, Л.В. Забродина. М.: АСТ: Астрель, 2009. 222 с.

58. Эльконин Д. Б. Развитие речи в дошкольном возрасте. М. : Изд-во АПН РСФСР, 1958. 115 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Обстеження фонематичної системи мовлення (фонематичний слух, фонематичний аналіз і фонематичне уявлення)

- «Послухай і повтори»

Мета: діагностувати особливості фонематичного сприймання дитини.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: дитині пропонують повторити складові поєднання, що складаються з опозиційних звуків. Наприклад, ***са-ша, ша-са, са-ша-са, ша-са-ша, са-за, за-са, са-за-са, за-са-за, ша-жа, жа-ша, ша-жа- ша, жа-ша-за, ша-за, за-жа, жа-за-жа, за-жа-за.***

Інструкція: послухай і повтори склади.

«Назви, що почув»

Мета: вивчення особливостей фонематичного слуху дітей, сприймання немовленнєвих звуків.

Обладнання: аудіозвуки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дітям прослухати і назвати запропоновані звуки.

Інструкція: скажи, що це звучало.

Наприклад:

а) скрипіння дверей;

б) шелестіння аркушів паперу;

в) постукування олівцем по столі;

г) скрипіння нігтем по склу;

д) шаркання ногами по підлозі;

е) звук поцілунку;

є) удар кулаком по м’якій подушці;

ж) сьорбання води із чашки;

з) клацання пальцями.

Інструкція 2: скажи і покажи на малюнку, що звучало.

- «Плесни у долоні, коли почуєш звук у слові»

Мета: вивчення особливостей фонематичного сприймання.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: дитину просять плеснути у долоні, якщо є певний звук у почутому слові.

Інструкція: плесни у долоні, якщо почуєш у слові звук [к].

Наприклад: кран, грам, грім, кріт, кіт, рис, гра, ікра, кулька, година, ліжко

«Чутливе вушко»

Мета: вивчення особливостей фонематичного сприймання дитини, вміння диференціювати та відтворювати на слух слова-пароніми. *Мовленнєвий матеріал*: слова – пароніми.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед просить дітей прослухати пари слів і диференціювати їх звукові форми.

Інструкція: послухай і повтори за мною запропоновані пари слів.

Наприклад:

ліс-лис

-бік-бик

- шив-жив

- лоток-роток

- лаз-ліз

- бив-бик

- шити-жити

- лев-рев

- син-синь

- рити-лити

- нас-нам

- *мак-бак*

- *ніс-низ і т.д.*

- «Назви перший звук у слові»

Мета: вивчення вміння виділяти у слові перший звук.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед протяжно вимовляє перший звук у слові і просить його назвати.

Інструкція: який звук я вимовляю першим у цьому слові? (*айстра, учень, олівець, індик, син, жук).*

«Поверни перший звук у слово»

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху дитини, проаналізувати навички синтезу слова із звуків

Мовленнєвий матеріал: слова різних частин мови.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед розповідає, що голодна ворона повідкушувала у словах початок і пропонує доповнити слово першим звуком.

Інструкція: послухай неповні слова і доповни їх першим звуком.

Наприклад, *.олоко, .ашина, .обака, .ікно, .убики, .умка, .овтий, .авкає.*

Обстеження фонематичного уявлення

- «Знайди малюнок»

Мета: вивчення стану фонематичного уявлення.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині подивитись на малюнки, назвати їх та знайти малюнок, у назві якого є звук [л] і т.д.

Інструкція: назви малюнки. Покажи малюнок, в назві якого є звук [л] (с,ш,т,р,ж).

- «Парні слова»

Мета: вивчити вміння дітей прогнозувати закінчення речення словами-паронімами.

Обладнання: набір предметних картинок із словами-паронімами.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися предметні картинки, уточнює за потребою їх значення. Далі пропонує дитині послухати початок речення і вказати, назвою ймовірно якої картинки воно має закінчитись.

Інструкція: розглянь предметні картинки, назви їх. Я почну речення, а ти продовж його одним словом. Покажи і назви відповідне зображення.

Наприклад: У мене дуже болить ...., він не хоче їсти ...

- «Чутливе вушко»

Мета: вивчити особливості фонематичного слуху дітей.

Мовленнєвий матеріал: словосполучення.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: педагог пропонує закінчити звуком ціле словосполучення.

Інструкція: послухай словосполучення і скажи, яким звуком воно має закінчитись.

Наприклад*, червоний помідо., довгий огіро., гучний бараба., металевий літа.*

- «Що намальовано?»

Мета: обстеження вимови звуку в різних позиціях.

Обладнання: малюнки.

Опис завдання: дитину просять назвати зображене на малюнках.

Інструкція: назви, що тут намальовано.

- «Де живе склад?»

Мета: вивчення особливостей пізнавального розвитку дитини, складового прогнозування, стану фонематичного слуху.

Обладнання: предметні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині за першим складом впізнати слово і показати його предметне зображення. Дитині попередньо знайомі предметні зображення.

Інструкція: покажи серед малюнків той, назва якого починається на «ма» і т.д. Ма-а-а…

- «Де хвостик у слова»

Мета: вивчення особливостей пізнавального розвитку дитини, вміння виділяти склад в кінці слова.

Обладнання: предметні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині за останнім складом впізнати слово і показати його предметне зображення. Дитині попередньо знайомі предметні зображення. Серед предметних картинок лише одна закінчується на вказаний склад.

Інструкція: покажи серед малюнків той, назва якого закінчується на «ша». ...ша-а-а.

- «Вітер-пустунець»

Мета: вивчити рівень сформованості навичок аналізу і синтезу слів. *Мовленнєвий матеріал:* слова різних частин мови.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує доповнити складом середину слова. *Інструкція*: послухай частинки слова. Яке слово я хотіла сказати?

Наприклад, *ма..на, го..ва, ко..ва, бе..за, ве..сипед, ве..кий.*

Додаток Б

Діагностика розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Обстеження лексичної складової усного мовлення

Наявність у мовленні: Слів-назв предмета

- «Що це?»

Мета: вивчення об’єму активного словника.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед просить назвати кожен малюнок.

Інструкція: назви предмети на малюнку.

Слів, що позначають дії предмета

- « Хто що робить?»

Мета: діагностика наявності в словнику дитини дієслів.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед просить назвати, хто що робить або як пересувається. *Інструкція*: що робить ведмідь? (пташка, дятел, білка, метелик, лисиця, бобер і т.д.)

- Слів, що позначають ознаки, якості, властивості предмета
- « Який, яка, яке?»

Мета: діагностика наявності в словнику дитини прикметників.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед просить підібрати слова-ознаки до предметів, зображених на малюнках.

Інструкція: який їжачок? Який листочок? Який жолудь? Яка трава?

Слів, що позначають діяльність людей

- « Що роблять ці люди?»

Мета: діагностика активного словника дитини.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед просить пояснити, що роблять люди, зображені на малюнку.

Інструкція: хто зображений на малюнку? Що робить людина цієї професії? Узагальнюючих слів

« Назви одним словом»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини узагальнюючих слів. *Обладнання*: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед назвати зображені предмети одним словом. *Інструкція*: назви зображені предмети одним словом

Синонімів

- «Слова-друзі»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини слів-синонімів.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує підібрати слова, близькі за змістом.

Інструкція: яким близьким словом можна замінити слово «машина»? «Сумний»? «Повільний»?

Антонімів

- «Слова-вороги»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини слів-антонімів.

Обладнання: відсутнє.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує підібрати слова, протилежні за змістом. *Інструкція:* назви слово – навпаки до слова «високий» (мокрий, холодний, твердий).

Паронімів

- « Близькі слова»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини слів-паронімів. *Обладнання*: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед назвати зображені предмети. *Інструкція:* назви, що зображено на малюнку

«Найкраще слово»

Мета: вивчення стану лексичного прогнозування у дітей.

Обладнання: зображення предметних картинок.

Опис завдання: Вчитель-логопед викладає перед дитиною кілька картинок, починає словосполучення і

пропонує підібрати картинку-продовження.

Інструкція: допоможи мені серед картинок обрати ту, яка найкраще підходить, щоб закінчити мій вислів.

Наприклад: повітряні (кульки), багатоповерховий (будинок)

- «Доповни речення»

Мета: вивчити вміння дітей прогнозувати закінчення речення.

Обладнання: набір предметних картинок.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися предметні картинки, уточнює за потребою їх назву. Далі пропонує дитині послухати початок речення і вказати, назвою ймовірно якої картинки воно має закінчитись.

Інструкція: я почну речення, а ти закінчи його одним словом, вибравши серед картинок потрібну.

Наприклад: Восени з дерев падають жовті...

- «Найвлучніше слово»

Мета: вивчити особливості використання словникового запасу дітьми.

Мовленнєвий матеріал: слова-іменники.

Обладнання: предметні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед викладає перед дитиною кілька картинок, починає словосполучення.

Потрібно підібрати картинку із словом-іменником.

Інструкція: я почну словосполучення, а ти продовж його, вибравши і назвавши серед картинок потрібну.

Наприклад, *багатоповерховий ... (будинок), гострий ... (ніж), білокора ... (береза),побігайчик ... (зайчик), кулькова ... (ручка).*

- «Точні слова»

Мета: вивчити особливості використання словникового запасу дітьми.

Мовленнєвий матеріал: слова-прикметники.

*Обладнання:*предметні картинки із символами ознак.

Опис завдання: вчитель-логопед викладає перед дитиною кілька картинок, починає словосполучення.

Потрібно підібрати картинку із словом-прикметником, зображеним за допомогою певного символу(кольорові кружечки, відрізки різної довжини, слон-мишка (великий-маленький), чашка – сніжинка (холодне-гаряче) в т.д.).

Інструкція: я почну словосполучення, а ти закінчи його, дібравши і назвавши відповідну картинку.

Підготовча робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника.

Наприклад, *Сонце ... (жовте), трава ... (зелена), сніг ... (білий), вишня ... (червона), апельсин ... (оранжевий), яблуко ... (кругле), слива ... (овальна), огірок ... (довгий), жолудь ... (короткий), морозиво ... (холодне), чай ... (гарячий), дерево ..(велике), кущ ...(маленький).*

Додаток В

Діагностика розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Обстеження граматичного ладу мовлення

Використання прийменників

- « Де літає метелик?»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини прийменників.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує назвати, де знаходиться метелик відносно квітки.

*Інструкція:*де знаходиться метелик? (над квіткою, на квітці, біля квітки).

- «Де хто знаходиться?»

Мета: діагностика наявності в мовленні дитини прийменників.

Обладнання: набір малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує скласти словосполучення дієслова і іменника з прийменником або речення за сюжетною картинкою з виконанням любої дії.

Інструкція: склади речення за малюнком, розповівши, де хто(що) знаходиться.

Зміна за відмінками іменників і прикметників

- «Змінимо слова»

Мета: вивчити вміння дітей змінювати слова за відмінками.

Обладнання: предметні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед показує картинки з відповідним зображенням і пропонує дитині

відповісти на запитання.

Інструкція: розглянь картинки і скажи, чим накритий стіл? Кому дарують квіти? На чому спить зайчик?

Чим грається заєць?

Назва проби: «Я, ти, він, вони»

Мета: вивчити вміння дітей змінювати дієслова за особами і числами.

Обладнання: сюжетні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині подивитися на малюнок «Хлопчик грається м'ячем (сидить за столом, робить зарядку)», замінити слово «хлопчик» словами «я», «ти», «він», «вони».

Інструкція: Що робить хлопчик? Уяви, що це ти і скажи про це (Я граюся м'ячем). Уяви замість одного хлопчика багатьох і скажи про це (Вони граються м'ячем). Уяви, що це роблю я.

- «Добери правильне слово»

Мета: діагностика вміння використовувати граматичні категорії відмінку.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні речення.

Обладнання: речення для читання з картинками-підказками.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує пограти у гру «Читаємо разом».

Інструкція: послухай речення і закінчи їх, правильно називаючи зображення.

Наприклад, *Марічка намалювала картина (картину). Картина вийшла надзвичайно барвистою та*

радісною. На картина (картині) були зображені маленькі цуценята на галявині. Картина (картину) подарували на день народження бабусі. Усі гості милувалися картина (картиною) Марічки.

- «Який, яка, яке»

Мета: діагностика граматичних умінь і навичок дітей.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні словосполучення.

Обладнання: предметні картинки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує для граматичного прогнозування словосполучення.
Інструкція: допоможи закінчити словосполучення.

Наприклад, *буряк черво., спідничка черво.., вишні черво.; дощ холод.,сніжинка холод., руки холод.; шафа дерев'я.., коник дерев'я.., ложки дерев'я. .*

- «Що яке?»

Мета: вивчити рівень граматичних умінь і навичок дітей.

Мовленнєвий матеріал: аграматичні словосполучення.

Обладнання: картки із символічним зображенням кольорів.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує доповнити словосполучення прикметниками певного роду в однині

Інструкція: я почну, а ти продовж опис овочів і фруктів.

Попередня робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника. Наприклад: - *буряк ... (червоний), а груша ... (жовта);*

- *лимон ....(жовтий), а морква... (помаранчева).*

- «Кольорові слова»

Мета: вивчити рівень синтаксичних умінь і навичок дітей.

Мовленнєвий матеріал: незакінчені речення.

Обладнання: кольорові картки.

Опис завдання: вчитель-логопед починає речення, а діти прогнозують його змістове закінчення, добираючи картку із зображенням потрібного кольору

Інструкція: я почну речення, а ти продовжуй. Тобі допоможуть кольорові картки.

Попередня робота: розгляд символів і називання відповідного прикметника.

Наприклад: *Восени листя на деревах .... (жовте). Стигла ... (жовта) грушка солодка, як мед. ....*

(Червона) редиска має ... (білий) хвостик.

Додаток Г

Діагностика розвитку усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з мовленнєвими порушеннями.

Обстеження зв'язного мовлення

Складання речень за окремими ситуаційними малюнками

-«Виклади розповідь з картинок»

Мета: вивчити вміння дітей відтворювати послідовність розгортання сюжету за картинками.

Обладнання: набір сюжетних картинок.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині роздивитися набір із 3-4 сюжетних картинок, кладе першу картинку і пропонує викласти їх в порядку прогнозованого розгортання сюжету.

Інструкція: розглянь картинки. Подумай, що було спочатку, а що потім. Яку картинку ти покладеш другою? Третьою?

- «Склади речення за малюнком»

Мета: вивчити вміння дітей складати речення за окремими сюжетними малюнками.

Обладнання: сюжетні малюнки.

Опис завдання: вчитель-логопед показує сюжетний малюнок з довільним зображенням і пропонує

дитині скласти за ним речення.

Інструкція: роздивися малюнок і склади за ним речення.

- «Склади речення за серією малюнків»

Мета: вивчити вміння дітей складати речення за серією сюжетних малюнків. *Обладнання:* серія сюжетних малюнків

Опис завдання: вчитель-логопед показує серію сюжетних малюнків, пов'язаних тематично, і пропонує дитині скласти за ними кілька речень.

Інструкція: роздивися малюнки і склади за ними речення.

- «Перекажи знайому казку»

Мета: вивчити вміння дітей передавати зміст знайомої казки.

Обладнання: текст казки.

Опис завдання: вчитель-логопед пропонує дитині пригадати і розказати свою улюблену казку.

*Інструкція:*пригадай і розкажи свою улюблену казку.

- «Склади оповідання за малюнком або серією сюжетних малюнків»

Мета: вивчити вміння дітей складати оповідання за серією сюжетних малюнків.

Обладнання: серія сюжетних малюнків.

Опис завдання: вчитель-логопед показує серію сюжетних малюнків, пов'язаних тематично, і пропонує

дитині скласти за ними оповідання.

Інструкція: роздивися малюнки і склади за ними цікаве оповідання.

Додаток Д

І. Словесні ігри для розвиткуй збагачення активного словника

1) Доповни речення

* Влітку листочки на деревах зелені, а восени..

* Зайчик влітку..., а взимку...

* Гриби ростуть у..., а огірочки — на...

* Риба живе у..., а ведмідь — в...

* Цукор солодкий, а лимон...

* Вдень світло, а вночі...

2) Закінчи речення

Діти по черзі закінчують кожне з речень:

Я хочу...

Я вмію...

Я допоможу...

Я принесу...

Я заспіваю...

3) Здогадайся і підкажи

На дошці виставлені малюнки. Педагог називає декілька ознак одного із зображених об´єктів, а діти називають сам об´єкт.

* Вороняче, сіре... — крило;

* зелений, ненажерливий... — крокодил;

* хижий, ширококрилий... — орел;

* блискуче, гладеньке... — дзеркало.

4) Скажи який

* Олівець — новий, великий, гарний, ребристий, кольоровий, тонкий, міцний...

* Листок — осінній, жовтий, великий, маленький, опалий...

* Квітка — запашна, весняна, лісова, яскрава, маленька...

* Річка — швидка, прозора, глибока, чиста, широка...

* Мама — добра, ніжна, мила, лагідна, працьовита...

II. Словесні ігри на розпізнавання частин мови, з´ясування взаємозв´язку між ними

1)Весела сімейка

Правильно назвати тварин та їх дитинчат.

* Мама — лисиця, тато — лис, малята — лисенята.

* Півень, курка, курчата.

* Кіт, кішка, кошенята.

* Гусак, гуска, гусенята.

* Ведмідь, ведмедиця, ведмежата.

2) Великий — малий

Добирання пестливих слів.

* Мама — матуся,

* ваза — вазочка,

* кіт — котик,

* сонце — сонечко,

* річка — річечка,

* курча — курчатко,

* береза — берізка,

* листок — листочок.

3) Два — один

Утворення з двох іменників одного складного:

* Небо і схил — небосхил,

* ліс і смуга — лісосмуга,

* птах і ферма — птахоферма,

* лист і падати — листопад,

* хліб і робити — хлібороб,

* ліс і рубати — лісоруб,

* сніг і падати — снігопад.

4) М´яч лови — слово-ознаку утвори

Вихователь називає іменник і кидає дитині м´яч. Дитина утворює від запропонованого слова прикметник і повертає м´яч педагогові.

* Весна — весняний,

* сонце — сонячний,

* береза — березовий,

* липа — липовий,

* дощ — дощовий.

III. Словесні ігри для формування вміння висловлювати власну думку

1) Згода — незгода

Завдання педагога — формувати у дітей вміння стверджувати або заперечувати тезу, обґрунтовуючи свою думку.

Вихователь. Сьогодні буде дощ.

Діти. Ні, не буде, тому що небо чисте.

Вихователь. Всі птахи відлітають у теплі краї.

Діти. Ні, деякі залишаються зимувати (горобець, ворона, галка).

Вихователь. Це — риба.

Діти. Ні, це не риба. Це — мишеня. У риби немає лапок, а в мишеняти є. Риба не вміє бігати, а мишеня вміє. У мишеняти є вуха,. а в риби немає.

2) Знайди за ознаками

Завдання педагога — вчити на основі сенсорного обстеження виділяти істотні ознаки предметів (дерев'яний стіл, лляна серветка, скляна ваза); використовувати слова, які називають ці ознаки, під час спільного складання з вихователем розповіді- роздуму.

Чомучко та Томучко запрошують дітей на незвичайне полювання за ознаками. Для цього необхідно взяти «підзорну трубу», уважно розглянути стіл і відповісти на запитання: Якого кольору стіл?

Якої форми?

З чого виготовлений?

Чому стільниця тверда?

Чому стіл стійкий?

Спільно із вихователем діти складають таку розповідь- роздум.

Стіл — дуже важлива річ у будинку, бо... (за ним можна обідати, малювати, читати). Стільниця повинна бути твердою, бо... (на м'яку незручно ставити посуд, вазу). У стола повинно бути чотири ніжки, бо... (він буде стійким). Без столу вдома не обійтись.

3) Оповідки-нісенітниці

Завдання педагога — вчити визначати тему роздуму вставними конструкціями «я гадаю», «я знаю», «мені здається», «на мій погляд»; заперечувати невідповідні явища, використовуючи підрядні сполучники «бо», «тому що».

Після прослуховування оповідок-нісенітниць діти визначають невідповідності, які вони помітили. Перемагае той, хто назве їх більше.

1. Влітку яскраво світить сонце, тому діти вийшли на прогулянку. Вони зробили зі снігу гірку й почали кататися на санчатах. Потім зліпили з піску снігову бабу. Ось як весело було дітям!

2. Прийшла осінь, бо почали опадати зелені листочки. Діти пішли на екскурсію до озера. Там вони побачили багато цікавого. На березі озера сиділи два окуні та рак. Коли діти підійшли ближче, то рак і окуні впали прямо у воду. Біля озера росло багато берізок, а на їхніх гілочках заховалися серед зелених листочків гриби. Діти підстрибнули і зірвали кілька грибів. Ось скільки цікавого вони побачили на екскурсії!

4) Фантастичні гіпотези

Технологія подібних гіпотез досить проста. Вона має форму запитання: «Що було б, якби?»

* Що було б, якби зникли всі дорослі?

* Що було б, якби раптом зникло сонце?

* Що було б, якби до нас прийшов крокодил?

* Що було б, якби не було дерев і квітів?

* Що було б, якби не стало річок?

IV . Словесні ігри для вдосконалення правильної звуковимови, розвитку фонематичного слуху

1) Веселі жабки

Діти стоять у шерензі, їм пропонують назвати слово із заданим звуком і кожному «прострибати» своє слово по горбочках (по розкладених обручах) стільки разів, скільки в ньому складів (мама, мак, машина, розум...).

Краплинку візьми — весняне слово із заданою літерою назви.

Діти беруть паперові краплинки та по черзі називають слова, пов´язані з весною, в яких є певний звук.

* [а] — радість, весна;

* [в] — весна, вода;

* [ш] — шпак, шпаківня, пташки;

* [ж] — жук, жайворонок;

* [д] — дерева, дощ;

* [с] — струмок, сонце, сон-трава;

* [з] — гроза, зелень, береза.

2)Нове слово утвори

• У слові замінити голосний звук на [у]:

кіт — кут, білка — булка, сам — сум, річка — ручка, лапа — лупа, дати — дути.

• Замінити голосний звук на [о]:

сам — сом, рама — Рома, каса — коса, раса — роса.

• Замінити голосний звук на [а]:

коса — каса, Рома — рама, тук — так, лупа — лапа.

Тема: Зима

Мета: Розвиток координації рухів та мовлення, розвитку памяті й уваги

Хто більше побачить?

Для Діти промовляють вірш і ритмічно рухаються.

Падав, падав білий сніг

(Діти роблять ритмічні рухи руками вгору-вниз).

І стелився біля ніг.

(Рухають руками зліва направо).

Вітерець легкий літав

(Кружляють навколо себе).

І сніжинки підіймав.

(Присідають).

Діти часу теж не гають,

Зі сніжинками кружляють.

(Далі виконують рухи відповідно до тексту).

Вгору тягнуться малі,

Присідають до землі.

Знову дітки покружляли

Й на місця всі посідали.

Обладнання: малюнок, на якому зображено кілька різних предметів. Вихователь:

Ви, малята, не баріться,

На малюнок подивіться.

Добре розглядайте,

Все запам'ятайте.

(Діти роздивляються малюнок).

Я малюнок приберу

І завдання вам даю:

Що побачили, скажіть,

Речі нам усі назвіть.

Діти по черзі називають з пам'яті побачені на малюнку речі. Виграє той, хто пригадає їх найбільше.

Тема:Чуханці

Для розслаблення м 'язів різних групп

Тема: Де я живу

Пальчикова гімнастика

Діти стоячи масажують тіло масажними щітками, промовляють:

Щітку в руки беремо,

Нею рухать почнемо.

Щітка чухає малечі

Ніжки, ручки, тулуб, плечі.

Це — корисна дуже справа

І цікава дітям вправа.

Діти промовляють вірш, одночасно виконуючи пальчикову вправу.

Ось ворота, ось замок,

Біля дому гірка.

Там канавка і місток,

За парканом є садок.

В нім — кротова нірка.

"Ворота "—дві долоні, що лежать на столі одна біля одної; "замок" — схрещені великі пальці; "гірка"—долоні складені "дашком" (кінчики пальців з'єдна-ні, зап'ястки розведені); "канавка"—дві долоні, зібрані "ківшиком"; "місток" — одна рука лежить на іншій, обидві піднесені над столом; "паркан" — пальці переплетені, долоні повернуті тильним боком до себе; "садок" — пальці розчепірені, долоні торка-ються зап'ястками; "нірка" — ліва долоня згорнута в "трубочку", права обхоплює її.

Змійка

Артикуляційна розминка

Вихователь промовляє вірш, діти роблять відповідні рухи язиком.

Ми на змійку стали схожі.

Язичком пограємось:

Висунем його, сховаєм.

Ну ж бо, постараємось!

Рот широко відкритий, вузький язик витягують якнайдалі вперед, потім ховають його, закривають рот.

Додаток Є

Фронтальне заняття для дітей старшої групи (ЗНМ) -

Тема: «Комахи луки»

Мета: Закріпити знання дітей про комах луки та вдосконалювати вміння навичок звукового аналізу і синтезу.

Завдання:

Корекційно - освітні:

1. Повторити знання про характеристики шиплячих звуків.
2. Закріпити вміння виділяти слово із заданим звуком з ряду інших слів і визначати позицію приголосного звуку в слові.
3. Розвивати вміння дітей визначати кількість складів у словах і придумувати слова з певною кількістю складів.
4. Закріпити вміння використовувати в мовленні прийменники.
5. Розвивати вміння узгоджувати числівники 2 і 5 з іменниками.
6. Сприяти розвитку в дітей уміння знаходити прийменники в реченні та надавати приклади.
7. Збагачувати знання дітей про комах луки.
8. Уточнити знання дітей про шкідливих і корисних комах.
9. Систематизувати знання про ознаки весни в травні.

Корекційно - розвиваючі:

1. Розвивати мовлення з рухом і дрібну моторику.
2. Сприяти розвитку зорової уваги і пам'яті.
3. Розвивати слухове увагу і пам'ять.
4. Формувати уміння відгадувати загадки.

Корекційно - виховні:

1. Вчити дітей уважно слухати своїх товаришів.
2. Виховувати дбайливе ставлення до природи.
3. Формування дбайливого ставлення до одягу і взуття.

Демонстраційний матеріал: проектор, іграшка-бджілка, картинки із зображенням комах, зображення квітів, магнітофон.

ХІД ЗАНЯТТЯ:

1. Організація заняття(мотивація, сюрпризний момент):

Логопед (Л): У нас сьогодні незвичайне заняття, тому треба уважно слухати, чітко і правильно відповідати. (Діти сідають на стільці.)

Л: Яка пора року (Весна).

Л: Який місяць (Травень).

Л: А який перший весняний місяць (Березень), який другий (Квітень).

Л: Назвіть ознаки весни в травні (зелена трава, зелене листя, птахи співають, квіти розпускаються тощо).

Л: У травні в місті багато зеленого. Що це ?(зелена трава, зелене листя і т.д.)

Л: А за містом багато зеленої трави можна побачити на лузі.

Хочете побачити луг? (Так).

Л: Давайте встанемо і скажемо чарівні слова: Раз, два, три-обернись, на лузі опинившись.

ІІ. Основна частина

Л: Подивіться, який луг? (великий, гарний, кольоровий тощо).

Л: Що росте на лузі? (трава, квіти і т.д.)

Л: А зараз послухайте, що можна почути на лузі. (Музика-звуки луки).

Л: Що ви почули? (діти називають).

Л: Друзі, дивіться, хто це плаче. З'являється м'яка іграшка-бджола.

Л: А чому ти плачеш? Бджола - я вилетіла з будиночка і заблукала. Допоможіть мені знайти дорогу. Допоможемо знайти дорогу (Так).

Л: Бджола літає. А як ви думаєте бджола схожа на пташку. (Ні).

А хто вона? (комаха). А чим комахи відрізняються від птахів (Діти називають відмінності).

Л: Давайте разом шукати дорогу в бджолиний будинок. І потренуємо для цього наші пальчики. А після ви скажете, як називається будинок бджоли.

(фізкультхвилинка)

Бджілка працює весь день
(Діти руками змальовують перед собою коло.)
І працювати їй не лінь.
(Похитують вказівним пальцем в знак заперечення.)
Від квітки летить до квітки,
(Ритмічно змахують руками-крильцями.)
Клеїть на черевце пилок,
(Роблять кругові рухи долонею по животу.)
Хоботком нектар смокче -
(Одну руку витягують вперед, потім - вниз, нахиляються.)
За день багато збере.
(Розкривають перед собою пальці.)
Віднесе нектар у той вулик
(Змальовують в повітрі трикутник.)

І назад повернеться кулею.
(Різко викидають руку з витягнутим вказівним пальцем вперед.)

Л: Дивіться, хто це сидить на травинці? (Муха).

Л: Муха, а ти знаєш, де вулик? Я покажу дорогу, якщо ви скажете, скільки складів у слові муха (Два). І назвете комах, назва яких складається з 2 складів (комар, бджола, оса).

Л: Дивіться, подув вітерець і квіточки опали. Зберемо квіти (дівчатка-білий, а хлопчики-жовтий). Діти збирають квіти з пелюсток на килимі. Один квітка-ромашка. Інший-кульбаба. А які квіти луки ви ще знаєте (дзвіночки, конюшина тощо)

Л: Назвіть їх зі словом «багато».

Л: На наш квітка села божа корівка. Сонечко, ти знаєш дорогу до вулика. Скажіть, який шиплячий звук є в слові «божа». (Звук Ж).

Л: Які шиплячі звуки ви ще знаєте (Ш, Ч, Щ). Виберіть комах. У назві яких є шиплячі звуки і посадіть їх на наші квіти. (Діти вибирають комах, називають місце звуку в словах).

Л: Давай трохи відпочинемо (присядемо). Ой, а хто це летить (Метелик). Слайд 3. Давайте у неї дізнаємося дорогу до вулика. Я вам покажу, якщо ви отгадаете мої загадки.

Летить-пищить,
Ніжки довгі тягне,
Випадок не упустить:
Сяде і вкусить.
(Комар.)

Не жужжу, коли сиджу,
Не жужжу, коли ходжу,
Не жужжу, коли працюю,
А жужжу, коли кружусь.
(Жук.)

На галявині біля ялинок
Будинок побудований з голок.
За травою не видно він,
А жильців у ньому мільйон.
(Мурахи.)

Цілий день літає,
Всім набридає,
Ніч настане,
Тоді перестане.
(Муха.)

На лузі живе скрипаль,
Носить фрак і ходить навскач.
(Коник.)

Ворушилися у квітки
Всі чотири пелюстки.
Я хотів зірвати його
Він пурхнув і полетів.
(Метелик.)

Домовита господиня
Полетіла над галявиною,
Похлопочет над квіткою
Він поділиться медком.
(Бджола.)

Діти відгадують загадки, з'являються відгадки. Слайд 4.

ІІІ.Закріплення Л:Діти, а які комахи тут шкідливі? (комар, мухи). Ці комахи відлетіли від нас (Зникають з екрану). А зараз з корисними комахами придумайте речення з прийменниками. Назвіть прийменник та його місце в реченні.

Л: Молодці. Метелик запрошує Вас потанцювати з нею.

Діти танцюють.

Л: Метелик-Хлопці, дивіться ось твій будиночок. А як називається будиночок у бджіл? (Вулик). Слайд 5.

Л: Яку користь приносять бджоли. (Мед). А чим корисний мед (діти називають).

Бджола повертається у вулик, говорить спасибі і дарує дітям медові цукерки.

Підсумок заняття Л: Нам пора повертатися додому. Навколо себе обернись і в садку виявися.

Л: Де ми побували, кого бачили.

Л: Ви молодці, допомогли бджілці знайти свій будинок. Заняття закінчено.

Додаток Ж

Конспект логопедичного заняття в старшій групі з дітьми з ЗНМ

Тема: Складання речень за картинкою з опорою на запитання

Завдання спеціально організованої діяльності

1.Пізнання: добирати слова-ознаки до іменником, познайомити із утворенням складних слів. Розвивати увагу, пам'ять, мислення.

2.Комунікація: активізувати і збагачувати словниковий запас дітей. Удосконалювати навички складати речення за малюнками з опорою на запитання, об'єднувати речення в невеликий розповідь.

3.Соціалізація: розвивати вміння роботи в колективі, виховувати любов до природи.

4. Фізична культура: розвивати дрібну моторику, координацію рухів.

Попередня робота: читання художньої літератури; розглядання ілюстрацій з перелітними та зимуючими птахами; бесіди про птахів.

Обладнання: презентація про птахів, інтерактивна дошка, сюжетні картинки, м'яч.

Хід заняття

1. Організаційний момент, мотивація.

1. Логопед пропонує дітям відгадати загадку:

Сниться вночі павуку
Чудо-юдо на суку.
Довгий дзьоб і два крила...
Прилетить - кепські справи.
А кого павук боїться?
Вгадали? Це...
Діти: Птах.

Логопед: Правильно. Сьогодні ми будемо говорити про птахів. Подивіться на екран.

II. Основна частина

2. **Гра «Вгадай за описом»**

Логопед: Вгадайте, про кого я кажу:

Нічна, лісова, велика, спритна...

Діти: Сова.

Логопед: Про кого я кажу: яскрава, маленька, зимующая, красива, корисна, обережна...

Діти: Синиця.

Логопед: Хто залишився?

Діти: Качка.

Логопед: Качка яка?

Діти: дика, перелітний, водоплавна і т.д.

3. **Гра «Майстерня слів»**

Логопед: Обведіть птицю, у якої великі крила.

Як можна сказати одним словом, ця птиця яка?

Діти: Большекрылая.

Логопед: Обведіть птицю, у якій велика голова.

Як сказати одним словом, ця птиця яка?

Діти: Крупноголовая.
Логопед: Як сказати, якщо у птиці довгі ноги (довгий дзьоб)

Діти: Довгонога (длинноклювая)

4. **Гра з м'ячем**

Логопед пропонує дітям підібрати слова до предмета.

Логопед: Зловіть м'яч і скажіть, що птах робить?

Діти: Літає, стрибає, щебече, сідає, клює(зерна), виводить (пташенят), зимує.

5. **Динамічна пауза. Виконання рухів по тексту**

Маленькі пташки літають по лісі,	Махаємо руками як крилами

Пісні виспівують	
Буйний вітер налетів Пташок унести хотів.	Руки вгору, розкачуємося з боку в бік
Пташки сховалися в дупло Там їх ніхто не чіпатиме.	Присідаємо навпочіпки

6. **Складання речень за картинкою з опорою на запитання**.

Логопед пропонує дітям подивитися на картинку на інтерактивній дошці і відповісти на питання пропозицією.

Логопед: Яка пора року настала?

Діти: Настала осінь.

Логопед: Де сховалися комахи?

Діти: Комахи сховалися під корою дерев, під листям, у землі.

Логопед: Куди відлітають большекрылые лебеді та дикі качки?

Діти: Большекрылые лебеді та дикі качки відлітають у теплі краї.

Логопед: Хто залишається зимувати?

Діти: Спритні горобці і обережні синиці залишаються зимувати.

Логопед: Хто скоро прилетить?

Діти: Скоро прилетять красногрудые снігурі.

7. **Гра «По порядку становись»**

У кожної дитини сюжетна картинка. Логопед пропонує дітям згадати сюжетні картинки, за якими становили пропозиції і вишикуватися по порядку.

Логопед пропонує згадати всі пропозиції.

8. **Повторення пропозицій дітьми і об'єднання в розповідь**.

9. **Підсумок заняття**.

Логопед: Про кого ми сьогодні говорили? Що нового дізналися про птахів? Які бувають птахи?

Додаток 3

Музично-логоритмическое заняття для дітей з ЗНМ

Тема: «Червоний, жовтий, зелений»

Дійові особи: Кішки, кошенята, світлофор, дорожні знаки, регулювальник.

Атрибути:

Кот (ростова лялька); собака (лялька-маріонетка); бутафорський автобус; розмітка проїжджої частини; модулі у вигляді будинків; світлофор; дорожні знаки; червоні й зелені кола; двосторонні емблеми із зображенням кошенят

(з одного боку), пішоходів, автомобілів або світлофора (з іншого боку); телефон; малюнки з правилами дорожнього руху; музичні інструменти; мультимедійна система.

Попередня робота:

1. Вивчення правил Дорожнього руху
2. Тематичні заняття з ПДР
3. Аналіз ситуативних картин
4. Ігри на розвиток уяви
5. Ігри на орієнтування в просторі
6. Розробка (адаптація) сценарію
7. Виготовлення атрибутів, емблем, розмітка дорожнього полотна
8. Заучування пісень, віршів, танців.

Завдання:

Освітні: формувати елементарні уявлення про правила поведінки на дорозі, в транспорті, у дворі. Розширювати знання дітей про дорожніх знаках. Вміти орієнтуватися в просторі.

Корекційні: розвивати пам'ять, увагу, мислення; координацію і рухову активність і емоційну виразність; виразність і темп мовлення, силу голосу. Формувати лексико-граматичний лад мовлення, фонематичний слух, правильне вимова.

Виховні: формувати пізнавальний інтерес, бажання вивчати правила дорожнього руху. Виховувати позитивно-особистісні якості за рахунок засвоєння еталонів поведінки пішоходів. На прикладі казки навчати дітей основам безпеки життя на дорозі, вчити обережності, уважності, бути грамотними учасниками дорожнього руху.

І Основна частина

Діти з піснею «Веселі мандрівники» під музику Старокадомського їдуть в автобусі по залу і розходяться в середині врозтіч.

Ми їдемо, їдемо, їдемо Приспів: *Червоний світло горить* -

Привітати всіх друзів Пішохід ти, замри.

Веземо з собою на свято Жовтий світло блимає

Ми безліч витівок. Нас попереджає

А зелений каже:

Ми дуже, дуже, раді Вам, хлопці, шлях відкрито!»

Тут вас вітати

Про правила руху

Ми розповімо зараз.

Музичний керівник (співає*): Привітайте, гостей!*

Діти (співають): *Здравствуйте, гості!*

Гості (співають): *добрий день, діти!*

Музичний керівник:

Сідайте зручніше,

Місця займайте мерщій.

На заняття «Червоний, жовтий, зелений,

Ми запросили гостей!

У нашому великому місті

Пам'ятати правила руху

Всі повинні без возраженья!

Щоб заняття почати треба в казку нам потрапити.

(С.Яковлев)

Логопед: *Скажемо дружно:*

Раз, два, три - ми не діти, а коти!

Одного разу кошенята отримали запрошення від друзів.

Ввечері кошенята раніше лягли спати, і як тільки вранці продзвенів будильник, стали збиратися в гості.

Отже, дзвенить будильник (***артикуляційна гімнастика***)

Пантоміма *«Кошенята збираються в гості»*

(Імпровізація дітей *під музику «Жарт» Селіванова)*

(З'являється **Король котячої країни).**

Кіт. *Здрастуйте, кошенята! Куди ви йдете?*

Діти. *В місто*.

Кіт. *А що таке місто ви знаєте*?

Мова з рухом «*Місто*»

(авторська розробка рухів на вірші Г.Османовой):

Місто - це вулиці, проспекти і вдома, - руки прямо перед собою, руки в сторони, «дах» над головою.

Площі, музеї, парків тиша, - руки в сторони, поза «статуя», вказівний палець до губ.

Блиск величезних стекол святкових - клацання пальцями в різні *вітрин,* сторони.

Швидке рух перехожих і машин. - ходьба на місці, «моталочка».

Кіт. *Ось саме - швидке рух перехожих і машин. Але щоб ходити по місту треба добре знати правила дорожнього руху.*

Кошенята. *А ми знаємо.*

Кіт. *Я зараз перевірю. Сідайте на стільчики і відгадайте загадки*:

Смуга землі така, Смугаста конячка

Де рух не змовкає. Через вулицю веде

Там, де правил строгих багато Тут нам дуже обережно

Називається ***Дорога***

Потрібно зробити ***Перехід***

Три моїх чарівних очі

Керують всіма одразу:

Я моргну - підуть машини,

Встануть жінки, чоловіки ,

Відповідайте разом хором -

Ким зовусь я? ***Світлофором***

Дітям пропонується взяти гуртки червоного і зеленого кольору.

Дидактична гра «*Червоний - зелений*»

Кіт. *У вас в руках два гуртка зеленого і червоного кольорів.*

Я буду задавати питання. Якщо ви згодні - піднімайте зелений кружечок.

Якщо ні, то червоний кружок.

- Автобус везе пасажирів?

- Машини їдуть по тротуару?

- Пішоходи переходять дорогу лише по пішохідних переходах?

- Пасажири, водії, пішоходи - учасники дорожнього руху?

- Переходити вулицю можна тільки на зелене світло світлофора?

- Можна вибігати і грати на проїжджій частині?

Кіт. *Треба пам'ятати щогодини: біля доріг грати. . .****небезпечно***

Треба вибирати місце, де не страшно пограти.

А зараз я перевірю, де і в які ігри ви граєте? (мова з рухом):

На лижах їдемо ***по лижні***

У хокей граємо ***на ковзанці***

У дворі ми ***граємо в м'яч***

І Бабу снігову катаємо

І одне ми твердо знаємо

У дороги не граємо.

Кіт. *А на дорозі?*

Діти. *Ні!!!*

Дзвенить дзвінок телефону.

Кіт розмовляє по телефону.

Кіт. *Включаю гучний зв'язок. Повторіть своє повідомлення для всіх.*

Голос.*Увага! У нашому місті ЧП. Дорожня Пробка скувала рух. Вона стає все більше і більше. Дорожня Пробка бешкетує на дорогах, відключила світлофор, зашифрувала дорожні знаки, машини заглушили двигуни, і, найголовніше, зникли всі звуки великого міста. Хто допоможе місту?*

Кошенята. *Ми!*

Кіт. *Щоб перемогти Дорожню Пробку, треба пройти через важкі випробування, проявити кмітливість, знання, потрібно бути однією дружною командою. Готові?*

Кошенята. *Так!*

Кіт. *Тоді в путь.И про правила руху*

Пісню заспівати є пропозиція .

Пісня «*Про правила дорожнього руху*»

(*Слова і музика С.Асауленко*)

Кіт. *Отже. Перший етап випробувань**:***

*Треба повернути місту його рідні звуки***.**

Пригадайте, які звуки, що ми чуємо кожен день, коли виходимо на вулицю?

Відповіді дітей: *Звуки кроків, шини машин, звукові сигнали трамвая, машин, дзвін коліс трамваю, стук каблучків по тротуару, забивання паль в землю, звуки мотора автомобіля, різке гальмування машини, опівдні залп гармати, дзвін, стукіт коліс і т.д.*

Музичний керівник*: А тепер кошенята виберіть шумові музичні інструменти, які за звучанням схожі на звуки нашого міста*.

Дидактична гра «*Звуки великого міста*»

(На розвиток динамічного слуху.)

Оркестр дитячих шумових інструментів.

Кіт. *Як тільки місто наповнилося звичними звуками, машини стали подавати «сигнали».*

Мова з рухом *«Машина»*.

Бі-бі-бі - Гуде машина Ритмічно стукають кулаком об долоню

Тук-тук-тук - Мотор Ритмічно стукає плескають

Їдемо, їдемо, їдемо, їдемо - Ритмічно тупотять Він так голосно говорить.

Шини труться об дорогу - Ритмічно тре долонями

Шу-шу-шу вони шарудять.

Швидко крутяться колеса Ритмічно «вертушка»

Та-Та-Та - вперед поспішають.

(Е. Аляб'єва)

Танцювальна композиція *«Жигулі»* (автор Л.Кустова) *(на стільчиках)*

Мова з рухом *«Ми - шофери!»:*

*Їдемо, їдемо на машині **«кермо»***

*Натискаємо на педаль **«піднімаємо, опускаємо праву педаль»***

*Газ включаємо, вимикаємо **«вліво-вправо рукою»***

*Дивимося ми пильно далечінь **«до лоба»***

*Двірники зчищають краплі **«двома долоньками на глядачів»***

Вправо, вліво. Чистота!

*Волосся куйовдить вітер **«руками - волосся»***

*Ми шофери - хоч куди**! «великий палець вгору»***

(О. Аляб'єва)

(Діти продовжують танцювальну композицію «Жигулі» і по закінченні «їдуть» на свої місця.

По центру залу розставлені модулі, на них лежать дорожні знаки. Діти беруть в руки знаки і сідають на модулі спиною до глядачів).

Чути вереск автомобілів. Звучить **пісня «*Автомобілі»*** *(слова Шаброва М, музика Матецького Ст.)*

Озираючись і здригаючись, з'являється Кіт. Він рухається під музику по залу і заглядає в обличчя дітей, доторкається по черзі до кожної дитини. Діти повертаються обличчям до глядачів і, піднявши свій дорожній знак, завмирають.

Кіт. *Потрапивши у великий і галасливий місто,*

Я розгубився, я пропав. . .

Не знаючи знаків світлофора,

Трохи під машину не попав.

Кругом машини й трамваї,

То раптом автобус на шляху.

Зізнатися чесно, я не знаю,

Де мені дорогу перейти.

Я зрозумів, чому така плутанина на дорогах.

Переплуталися всі дорожні знаки!

Виходить, дитина в костюмі постового-регулювальника.

Логопед. *Подивіться, постовий встав на нашій бруківці.*

Швидко простягнув руку, спритно змахнув паличкою!

Кіт. *Ви бачили, ви бачили? Всі машини відразу встали,*

Дружно встали в три ряди і нікуди не їдуть. (Я.Пишумов)

Постовий. *Місто, в якому з тобою ми живемо,*

Можна, по праву порівняти з букварем.

Ось вона, азбука, - над бруківкою.

Знаки розвішані над головою.

Азбукою вулиць, проспектів, доріг

Місто дає нам весь час урок.

Азбуку міста пам'ятай завжди

Щоб не сталося з тобою лихо.

(Я.Пишумов)

Виходять діти - «дорожні знаки»:

Діти. *Ми допоможемо, ми розповімо честь по честі, що і як,*

Ми дорогу всім зазначимо, поважайте кожен знак!

Щоб машини не поспішали, йшов спокійно пішохід,

Допомагати ми їм вирішили, ми чергуємо круглий рік.

Всім, кому дано колеса, передайте наш рада

Нехай у нас спочатку запитають можна їхати чи ні!

Найменший дорожній знак

Тут варто не просто так

Будьте, будьте обережні

Поважайте кожен знак.

Гра з ритмічними картками *«Вгадай дорожній знак»*

Дітям роздаються картки з ритмічними ланцюжками. Вони прохлопывают ритм і вгадують назва зашифрованого дорожнього знака**. (**Проводить музичний керівник**).**

Кіт. *Тепер все зрозуміло наші головні помічники на дорозі - дорожні знаки і світлофор*.

На дорогах з давніх пір

Є господар Світлофор!

Перед вами всі кольори

Вам представити їх пора.

Виходить дитина в костюмі **світлофора.**

Кіт. Настав третій етап. Найскладніший.

Треба запалити вогники світлофора.

Музична гра «*Червоний, жовтий, зелений*» *(«Турецький марш» муз. Моцарта*):

На червоний колір світлофора - діти стоять, на жовтий - пружинять, на зелений - йдуть по колу.

Кіт. *Молодці! Ви впоралися з усіма завданнями. Кошенята, з вашою допомогою Дорожня Пробка назавжди зникла з нашого міста!*

А зараз - ***сюрприз:***

Поверніть емблеми, які висять у вас нагруди, іншою стороною і подивіться, що на них намальовано. У кого намальовані машини - ті будуть у нашому місті - водіями.

У кого намальований чоловічок - той стає пішоходом.

Гра «*Автомобілі та пішоходи*».

Діти встають врозтіч.

Кіт. *Щоб дорослим, щоб дітям, без аварій жити на світі*

Знайте правила руху, як таблицю множення.

Дотримуйтесь дуже строго дисципліну на дорогах.

І дорога нам тоді буде другом назавжди.

Кіт прощається з кошенятами**.**

Підсумок.

Логопед. *А нам пора повертатися в дитячий сад.*

Скажімо: Раз, два, три, чотири, п'ять -

Всі ми діти знову.

Хлопці, ми з вами побували в казці. Скажіть, що допомогло маленьким кошенятам перемогти велику Дорожню Пробку?

Діти. Вислуховуються відповіді дітей.

Вручення подарунків.

(розмальовки з правил дорожнього руху, світловідбивачі-наклейки на одяг).

Додаток І

Конспект фронтального заняття з ФФНМ

Тема: Складання речень за картинкою з опорою на запитання(старша група).

Завдання :

1) вчити добирати слова-ознаки до іменником, познайомити із утворенням складних слів. Розвивати увагу, пам'ять, мислення.

2) активізувати і збагачувати словниковий запас дітей. Удосконалювати навички складати речення за малюнками з опорою на запитання, об'єднувати речення в невеликий розповідь.

3) розвивати вміння роботи в колективі, виховувати любов до природи; розвивати дрібну моторику, координацію рухів.

Попередня робота: читання художньої літератури; розглядання ілюстрацій з перелітними і зимуючими птахами; бесіди про птахів.

Обладнання: презентація про птахів, інтерактивна дошка, сюжетні картинки, м'яч.

Хід заняття

І.Організація заняття, мотивація

1. Логопед пропонує дітям відгадати загадку:

Сниться вночі павуку

Чудо-юдо на суку.

Довгий дзьоб і два крила...

Прилетить - кепські справи.

А кого павук боїться?

Вгадали? Це...

Діти: Птах.

Логопед: Правильно. Сьогодні ми будемо говорити про птахів. Подивіться на екран.

ІІ. Основна частина заняття, розгляд матеріалу

2. Гра «Вгадай за описом»

Логопед: Вгадайте, про кого я кажу:

Нічна, лісова, велика, спритна...

Діти: Сова.

Логопед: Про кого я кажу: яскрава, маленька, зимующая, красива, корисна, обережна...

Діти: Синиця.

Логопед: Хто залишився?

Діти: Качка.

Логопед: Качка яка?

Діти: дика, перелітний, водоплавна і т.д.

3. Гра «Майстерня слів»

Логопед: Обведіть птицю, у якої великі крила.

Як можна сказати одним словом, ця птиця яка?

Діти: Большекрылая.

Логопед: Обведіть птицю, у якій велика голова.

Як сказати одним словом, ця птиця яка?

Діти: Крупноголовая.

Логопед: Як сказати, якщо у птиці довгі ноги (довгий дзьоб)

Діти: Довгонога (длинноклювая)

4. Гра з м'ячем

Логопед пропонує дітям підібрати слова до предмета.

Логопед: Зловіть м'яч і скажіть, що птах робить?

Діти: Літає, стрибає, щебече, сідає, клює(зерна), виводить (пташенят), зимує.

5. **Динамічна пауза.** Виконання рухів по тексту

Маленькі пташки літають по лісі,

Пісні виспівують Махаємо руками як крилами

Буйний вітер налетів

Пташок унести хотів. Руки вгору, розкачуємося з боку в бік

Пташки сховалися в дупло

Там їх ніхто не чіпатиме.

Присідаємо навпочіпки

6. Складання речень за картинкою з опорою на запитання.

Логопед пропонує дітям подивитися на картинку на інтерактивній дошці і відповісти на питання пропозицією.

Логопед: Яка пора року настала?

Діти: Настала осінь.

Логопед: Де сховалися комахи?

Діти: Комахи сховалися під корою дерев, під листям, у землі.

Логопед: Куди відлітають лебеді та дикі качки?

Діти: Лебеді та дикі качки відлітають у теплі краї.

Логопед: Хто залишається зимувати?

Діти: Спритні горобці і обережні синиці залишаються зимувати.

Логопед: Хто скоро прилетить?

Діти: Скоро прилетять снігурі.

Закріплення матеріалу

7. Гра «По порядку становись»

У кожної дитини сюжетна картинка. Логопед пропонує дітям згадати сюжетні картинки, за якими становили пропозиції і вишикуватися по порядку.

Логопед пропонує згадати всі пропозиції.

8. Повторення пропозицій дітьми і об'єднання в розповідь.

9. **Підсумок заняття.**

Логопед: Про кого ми сьогодні говорили? Що нового дізналися про птахів? Які бувають птахи?

Додаток К

Конспект інтегрованого заняття у корекційній групі з ФФН

Тема: «Кузя в гостях у «Вгадайки»

Корекційні - освітні завдання:

- закріпити звуки К, К';
- вправляти у виділенні звуків зі складу слова;
- диференціювати звуки по твердості /м'якості;
- удосконалювати звукобуквенний аналіз двускладового слова з відкритими складами ;
- впізнавати і переводити в літерні позначення звукову модель слова;

- вправляти в складанні речень за заданою схемою з прийменником «*до*», позначаючи його символом, у диференціації понять «склад», «слово», пропозицію;

Корекційні - розвиваючі завдання:

Освітні: систематизувати знання дітей про електроприладах; закріпити знання про народні казки та їх головних героїв; закріпити вміння про умовному позначенню визначати частини мови(слово-предмет, слово - ознака, слово-дія); формувати вміння ліпити букви з тіста.

Розвиваючі: активізувати словник з теми «Електроприлади» (кухонна панель, мікрохвильова піч, духова шафа, електричний чайник, мультиварка); розвивати загальну та дрібну моторику рук, зорове сприйняття, асоціативне мислення.

Виховні: виховувати любов до казок, бажання надати допомогу казковому герою, шанобливе ставлення до праці.

Методичні прийоми: ігрова мотивація (отримання смс-повідомлення; гра-подорож; дидактична гра «Чарівні квитки»; вгадування народних казок; питання; фізкультхвилинка; виготовлення літер з тіста; проблемна ситуація; моделювання; гра «Звіздар»

Матеріал та обладнання: мультимедійна установка, телефон, картки з символами, лялька-персонаж «Кузя», схеми для аналізу звуку, букви, символи звуків, шапочка Астронома , скринька, тісто, деко, дошки, фартухи.

Індивідуально-диференційований підхід:

Дітям із високим рівнем розвитку були дані більш складні завдання (придумування сліво-знак символу). Від дітей із середнім рівнем розвитку добиватися чітких і повних відповідей.

Хід заняття

І Організаційний момент, мотивація

Вихователь: Діти, сьогодні я йшла у дитячий садок і по дорозі мені прийшло СМС повідомлення: «Любі діти, допоможіть мені потрапити з казки у сучасний світ і дізнатися про нього багато нового і цікавого. Ваш друг».

Вихователь: Ну, що хлопці, відправимося в подорож по казках?

Діти: Так, вирушимо.

ІІ Основна частина заняття

Вихователь: А як нам можна потрапити в казку? (діти перераховують)

Вихователь: Добре. А я вам пропоную потрапити в казку за казковим, чарівним квитками. Подивіться і відповідайте. (відповіді дітей)

(звучить чарівна музика)

Вихователь: А тепер ми можемо відправитися в казку.

Давайте разом скажемо чарівні слова «Раз, два, три - в казку ти ввійдеш»

Вихователь: Подивіться перед нами чарівні ворота. Я вам буду загадувати уривок з казки, а ви вгадайте.

1. «Зла мачуха відправила її в ліс за пролісками»,

2. «У комірчині Тата Карло весел полотно, за яким була прихована двері»,

3. «Козлятушки-ребятушки, отворитеся, отопритеся, ваша мати прийшла, молока принесла...»

4. «Яблунька, яблунька сховай мене». (В кінці відгадки з'являється слайд).

1. «12 місяців»,

2. «Пригоди Буратіно»,

3. «Вовк і семеро козенят»,

4. «Гуси - лебеді»

З'являється слайд - сюрприз «Домовичок Кузя».

Вихователь: Подивіться, хто це? (відповіді дітей) (з'являється іграшка Домовичка Кузі)

Домовичок: Здрастуйте, діти!

Діти: Здрастуй, Кузя!

Вихователь: А що ти шукав на кухні, ми не зрозуміли?

Домовичок: «Я їсти хочу, всю кухню обійшов і не знайшов на чому приготувати собі їжу. Раніше в лісі було добре - мені бабуся пиріжки пекла і на багатті, і в запічку. А ваші батьки на чому вам готують?»

(відповіді дітей: на газовій плиті, електроплиті, електричному чайнику, мікрохвильовій печі, мультиварці, тостері)

Відповіді дітей супроводжуються слайдами на мультимедійної установки.

Домовичок: Ой, як всього багато. Я одразу й не запам'ятаю. Які ви розумні і як багато знаєте! А де цьому навчають?

(відповідь дітей: у дитячому садку «Вгадайка»).

Домовичок: Ой, я теж хочу багато знати. Ви мені покажіть, що ви вмієте?

(відповідь дітей: покажемо).

Вихователь: Давайте скажемо чарівні слова: «Раз, два, три - в дитячий садок потрап!»

Вихователь: Ось ми і знову в дитячому саду.

Логопед: Діти, я вас шукала, ви де були? Я прийшла, а вас немає.

(відповіді дітей: подорожували по казкам і зустріли там Домовичка-Кузю, який хоче багато чому навчитися і багато знати і вміти.)

Логопед: А ти Кузя присядь і поучись. **(фізкультхвилинка)**

- Підняли праву руку, а голову повернули вліво;

- лівою рукою візьміться за праве вухо;

- вказівним пальцем правої руки покажіть кінчик носа;

- опустіть голову вниз (в *цей час взяти в праву руку Кузю*).

- У якій руці у мене Кузя? Як ви дізналися?

Діти: Потрібно уявити, що стоїш в тому ж напрямку.

Логопед: Кузя ще не знає, які приголосні звуки і букви ми вивчили. Давайте його відкриємо. Я буду показувати символ звуку, а ви називайте його (вимовляєте): [М, П', Т, В, С', Т', М',,', До'].

Логопед: Як ви думаєте, у Кузі є улюблений звук? Давайте спробуємо його відгадати.

Діти: [К, К']

Логопед: Кузя буде радий, якщо ви розкажіть йому про цих звуках.

Діти: Звук [К]- приголосний, глухий, твердий.

Звук [К']- приголосний, глухий, м'який.

Логопед:. Як ми відрізняємо ці звуки від інших приголосних?

Діти: Ми їх позначаємо крапельками.

Логопед: Наш гість не знає, що звуки в словах можуть ховатися. Він приніс в скриньці багато різних картинок. Допоможіть йому дізнатися, який звук [К] або [К’] і де чується в словах?

- коровай, бублик, бублики, кренделі, сушіння, кекс, колобки

Діти: В слові «коровай» звук [К] чується на початку слова.

Логопед: Кузя, ти знаєш, що звуки [К, К'] позначаються буквою? Як називається ця буква? Покажіть Кузьо його улюблену букву, а тепер побудуйте її з допомогою пальців рук.

Логопед : Домовичок дуже любить різні казки, оповідання, а ми теж вміємо складати) теж знаємо багато оповідань про букви. Щоб Кузя запам'ятав свою букву, складіть розповідь про букву К (за схемою).

Розповідь дітей. *Буква К позначає 2 звука* [*К, К*]*'. Велика і мала букви пишуться однаково, відрізняються тільки зростанням. Вона складається з 3 елементів: 2 палички довгі, і 1 коротка. Буква К дивиться вправо, вона схожа на птаха, клоуна).*

Логопед: Кузя, у нас є улюблена гра « Як живеш?» Хочеш дізнатися її?

На запитання логопеда діти відповідають хором: «Ось так» і показують жестом потрібне:

- Ось так.

Як йдеш?

А біжиш?

Вночі спиш?

Як береш?

Як даєш?

Як погрожуєш?

А дзуськи?

- А тепер ми з Кузею вам будемо говорити слова, які називають дію. А ви його виконуйте: *копайте, кивайте, кланяйтеся, кружляє, їжте, качайтесь, купайтеся.*

Логопед: Кекс, коровай, бублик, бублики, кренделі, сушіння, колобки. Як все це можна назвати 1 словом?

Діти: Хлібобулочні вироби.

Логопед: Який основний продукт входить до складу кожного виробу?

Діти: Борошно.

Логопед: Для Кузі ми зробимо звуковий аналіз цього слова, а послідовність розбору показана на схемі (вам допоможе схема).

Відкривайте каси. (*Викликаю 1 дитини до дошки, інші виконують за столами)*

Логопед: Молодці! Прибираємо каси на місце.

Логопед: 1, 2, 3 - схему в слово перетвори. Я вам зашифрувала слово, а хто прочитав на вушко мені скажіть (звукова схемою слова осика, міст). Молодці!

Логопед: Кузя, а ти можеш сказати, що це за схема? Хлопці, допоможіть.

Діти: Це схема пропозиції.

Розкажіть, що означає ця схема. |____ _____ _____.

Діти: У реченні 3 слова. 1 слово пишеться з великої літери. В кінці ставиться крапка.

Логопед: Хто про Кузю складе речення, в якому 3 слова.

Яке перше слово в реченні? 2? 3?

Кузьо хочеться з вами пограти. Закрийте очі. У цей час л-д прибирає 2 слово. «Читаємо» пропозицію. Яке слово Кузя сховав? (2 рази)

Логопед: Хлопці, подивіться на цю схему. Хто про неї розповість? Можна я придумаю пропозицію до цієї схеми про вас і Кузю?

|____ _____ Δ _____.

Кузя прийшов до хлопців. Яке коротке слово - привід в цьому реченні? Його говорять тоді, коли хочуть сказати до якого предмета спрямоване рух. Хто до цієї схеми придумає пропозицію про Кузю і осику? Про Кузю і міст. Молодці!

Логопед: Підсумок. Кузя, тобі сподобалося займатися з нами?

Домовичок: Дуже. Хлопці, я так багато дізнався.

Вихователь: Домовичок, а ти щось засумував?

Домовичок: Я їсти хочу!

Вихователь: Діти, почастуємо нашого друга? (Так)

Я пропоную спекти йому смачні букви, які ми вивчили. Давайте назвемо їх (А, О, У, І, Е, И, Н, М, Т, Р, До).

Вихователь: Хлопці, а з чого ми спечемо, борошна-то у нас немає!

Домовичок: Не переживайте, адже я ж чарівник і у мене у скрині знайдеться тісто!

Вихователь пропонує дітям пошукати скринька на кухні, звідки з'явився Домовичок Кузя. Діти знаходять скриньку в газовій плиті, дістають його.

Домовичок Кузя вимовляє чарівне заклинання і виймає тісто із скриньки (дві грудочки: білого і шоколадного кольору)

Вихователь: Ось спасибі. А тепер ми з вами згадаємо етапи роботи ....

(виставляється алгоритм дій «Робота з тестом»)

Закріплення

Діти ліплять смачні літери. З білого грудочки - приголосні, а з коричневого - голосні.

Вихователь: Смачні букви ми віднесемо нашим кухарям і вони спечуть їх в духовці електричної плити. А ви поки прибирайте робоче місце і мийте руки.

Вихователь: Кузя, ти почекай трохи, скоро букви будуть готові.

Домовичок: Добре, хлопці.

Вихователь: Я вам пропоную пограти в гру «Астронавт» (вихователь вибирає ведучого і одягає ковпачок).

(Стукіт у двері і кухар вносить спечені літери. Хлопці дякують.)

Вихователь: Пригощайся, дорогий друже!

Домовичок: Ой, як багато букв вийшло, тепер я полакомлюсь, але і з вами поділюся! Пригощайтеся!

Підсумок Домовичок: Я багато чого дізнався і запам'ятав, а тепер пора йти до своїх лісових друзів, ми вивчимо з ними ці букви і підживимося.

(З'являється слайд «Ворота». Домовичок йде.)